

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5836-5840

281-6

0-90

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ,

ՄԱԴԱՔԻԱՅ ԵՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ՍՐՏԱՍՍՆԵՍԼ

Ի ԼՍԱՐԱՆԻ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍԱՄՍԹԻՍ

Ի 24 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1880

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐԻՆԹԻՒՆ Ա. Ա. ԳԱՆԹԱՐ

1880

323.1 (201.99)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՂԱՔԻԱՅ ԵՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ՄՐՏԱՍԱՆԵԱԼ

Ի ԼՍԱՐԱՆԻ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍԱՄԱԹԻՍ

Ի 24 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1880

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒԹՅԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. Ա. ԳԱՆԹԱՐ

1880

11259

7369-57

Հայ Երիտասարդութիւն, քեզ պիտի խօսիմ.
Հայ Երիտասարդութիւն, քու վրադ պիտի խօսիմ.
Հայ Երիտասարդութիւն, քեզի համար պիտի խօսիմ.
Բայց այնպէս պիտի խօսիմ, Տեա՛րք իմ և Տիրուհի՛ք,
որ ազգին ընդհանրութիւնը միանգամայն պարու-
նակեմ իմ տեսութեանցս ներքև, և երբ Հայ ազգին
մէջ իւր երիտասարդութեան ունեցած վիճակը՝ ունե-
ցած դիրքը՝ և ունեցած պարտքերը աւուրս բանախօ-
սութեան նիւթ կ'ընեմ, ոչ ոք որ Հայ է՝ օտար մնայ
իմ խօսիցս. և թէ նա որ կը կարծէ երիտասարդու-
թեան հասակը անցուցած ըլլալ, և թէ նա՝ որ դեռ
այդ հասակին հասած չէ և տակաւին մանկութեան
մէջ կը գտնուի, հաւասարաբար կարենան օգտուիլ
առաջիկայ բանախօսութենէս: Ուստի դուք ամենե-
քին, Տեա՛րք իմ և Տիրուհի՛ք, դուք յամենայն վիճա-
կէ և յամենայն հասակէ Հայօրեր և Հայուհիներ՝ որ
ձեր ներկայութեամբ զիս պատուել բարեհաճած էք,
դուք ամենեքին իմ խօսիցս նպատակին և ընթացից
օտար չէք, և առ ձեզ ամենեսին կը հային խօսքերս
սերկեանս ատենաբանութեան մէջ:

Երբ երիտասարդութիւն կ'ըսեմ, կը տեսնեմ որ
կերպով մը երկդիմութեանց տեղի կրնամ տալ. և զա-
նազանք զանազան իմաստով կ'առնուն խօսիցս առար-
կայ ընտրուած նիւթը: Այս պատճառաւ կ'ուզեմ

կանխել և յայտարարել, թէ ժողովուրդք կամ ազգք՝ մասնաւոր և անհատական անձի մը նմանութեամբ կը բացատրեն իրենց վիճակը, իրենց փոփոխութիւնները և իրենց գործերը. և այս իմաստի ներքեւ՝ երկար միջոցներու չափերով իրենց ժամանակները կը բաշխեն: Ժողովրդի մը մանկութիւնը կամ երիտասարդութիւնը, չափահասութիւնը կամ ծերութիւնը, բազմաթիւ դարերու միջոցներէն կը կազմուին իւրաքանչիւրը: Այդպիսի իմաստով ոմանք մեր Հայութիւնը ծերութեան մէջ կը գտնեն, վասն զի Հայն եղաւ երբեմն ժողովուրդ հզօր և ազգ կատարեալ ըստ ամենայն քաղաքագիտական առումնց, յետ որոյ տկարացաւ և զօրութենէ ինկաւ. որով իբր թէ հնութեան և ծերութեան վիճակին մէջ մտաւ: Այլք նախընթաց կեանքը աւարտեալ և թաղեալ համարելով, և Հայութիւնը նկատելով իբր նորածին մի ժողովուրդ՝ որ դեռ իւր նոր կենաց առաջին քայլափոխներու կ'աշխատի, Հայութիւնը մանկութեան մէջ կ'ենթադրեն: Ինձ անտարբեր է բոլորովին այդ խնդիրը: Բարոյական տեսութիւններ՝ որք նմանողութեան վրայ կը հիմնուին, գլխաւորաբար ենթադրութիւններէ կը կախուին. և ենթադրութեանց վրայ վիճել՝ անպիտան է և անօգուտ: Ես Հայ երիտասարդութեան վրայ խօսած ասոնս երկնաչափ հեռի եմ այդ ենթադրութիւններէ և այդ տեսութիւններէ:

Ես կը նկատեմ Հայութեան ներկային մէջ գըտնուող անհատները, իրենց տարիքին տեսութեան ներքեւ միայն, և իւրաքանչիւրին բնական և իրական կենաց հասակին չափովը, կը բաժնեմ Հայութիւնը այն չորից հասակաց, որ տարւոյ մը չորից եղանակաց

նման, մարդկային կենաց չորս եղանակները կը կազմեն, գարնանային մանկութիւնը, ամառնային երիտասարդութիւնը, աշնանային այրութիւնը և ձմեռնային ծերութիւնը: Բայց ժողովուրդ և ազգ անհատէ մը կը տարբերի: Ասիկայ մի միայն է և ինքն յինքեան փոփոխելով և հոլովելով յաջորդաբար չորս եղանակները պիտի արտագրէ, իսկ ազգ և ժողովուրդ որ բազմաթիւ անհատներէ բաղկացեալ է՝ չորս եղանակները միանգամայն կը պարունակէ, վասն զի անհատք յաջորդաբար իրենց կեանքը սկսած են և այդ յաջորդութիւնք մասնաւոր խումբեր կը կազմեն, և իրարու մերձաւորութեամբ միանալով չորս մեծ բաժանումները կը գոյացնեն: Սնհատք առանձինն իրենց հոլովման շրջանը կը կատարեն, իսկ ազգն չորս բաժինները միանգամայն ունի, և հոլովման շրջանը միասնաբար կը պարունակէ, և չորից եղանակաց ազգեցութիւնը միանգամայն կ'զգայ, և անոնց համեմատութենէ իրեն ապագայն կը գուշակէ:

Հայութիւնը ըստ այսմ ո՛չ մանկութեան և ո՛չ ծերութեան մէջ կը նկատուի բացառաբար, այլ մանկութիւն և երիտասարդութիւն, այրութիւն և ծերութիւն միանգամայն ի նման, եղեն և լիցին ամէն ժամանակ, և այս երկրորդ տեսութեամբ առեալ երիտասարդութիւնն է որ խօսիցս նիւթը պիտի ըլլայ:

Հարկ է այժմիկ քայլ մը ևս յառաջել, և որպէս զի աւելի ճշդիւ խօսիցս նիւթը յայտնուի, հարկ է ամէն կարևոր պարագայիւք և պայմանօք սահմանել Հայ երիտասարդութեան զաղափարը: Ո՞ր հասակէն կ'սկսի այն, և ո՞ր տարիքին կ'աւարտի: Բնախօսական չեն իմ բացատրութիւնքս, որ դիտնական դրութեանց ե-

տւէ ըլլամ: Բարոյական առմամբ և բարոյական ըսկըգրամբ, բարոյական նիւթի մը վրայ կը խօսիմ, և ինձ բաւական է նկատել և ձեզ նկատել տալ, թէ մարդկային կեանքը չորս բաժնի բաշխեցինք, թէ չորս բաժինները դէպ է հաւասարաչափ բաշխել, թէ մարդկային կենաց բովանդակութիւնը՝ նաև ըստ Սողմասերգունին կրնամք ութսուն տարի հաշուել, թէ այս կերպով հարկ է քսան տարուան միջոց ալ երիտասարդութեան տալ. և ի քսանամենից մինչև ցըսաասնամեայս երիտասարդութեան մէջ պարփակել, որպէս և վաթսնամեայ հասակը այրութեան և ծերութեան սահմանը համրել: Արդէն քառասունի և վաթսունի մէջտեղ դանուած անձինք սովորաբար առմամբ իբր այր կատարեալ կը սեպուին, և այս խումբը կամ բաժինն է որ ժողովները կը լեցնէ, նշանաւոր պաշտօնները կը վարէ, գործերու մէջ գլխաւորութիւն կը վայելէ, և իբր փորձառու և խելահաս և խոհեմ թէ ինքքն իրեն առաջնութիւն մը կը սեփհականէ, և թէ միւս երեք բաժինք գոգ անհակառակ իրեն այդ ձիրքերը և առաւելութիւնները կ'ընդունին:

Քանի մը բացատրութիւններ ալ տամ, յառաւել ճիշդ իմացուած խօսիցս, և ի հալածել ոմանց մտաց շփոթութիւնները կամ սխալ մեկնութիւնները:

Նախ հնար չէ այնպէս ճիշդ կերպով մը առնուլ երիտասարդութեան սկսելուն և աւարտելուն տարիքը, որ ոչ համարողական ճշգրութեամբ ամեն առթի և ամեն ատենի մէջ հարկ ըլլայ մեզ իննետասնամեայն և քառասունևմիամեայն երիտասարդութենէ արտաքսել. կամ թէ քսանամեայն և քառասնամեայն ի հարկէ անոր մէջ փակել, բարոյական ստուգու-

թիւնք թէ բացառութեանց տեղի կուտան և թէ մերձաւորաբար առմանց վրայ հիմնեալ են:

Հնար չէ դարձեալ այնպիսի իմաստ մը տալ մանկութիւն կոչուած հասակին, որ իբր թէ մեզմէ մերժուած համարուին մանկութեան, տղայութեան, պատանեկութեան և պատանութեան մէջ դրուած զանազանութիւնները: Ասոնք ստորաբաժանումներ են, որովք հնար է վերստին իւր մէջ զատել մարդկային կենաց առաջին գարնանային եղանակը, զոր անխտրաբար կրնայինք այդ անուններուն միոյն կամ միւսովը անուանել, այլ ես վերադասեցի մանկութիւն բառը գործածել և իմանալ այն տարիքը, յորում ոք դեռ խակ է և համբակ, և դեռ ուսանողի և աշակերտի կեանք կը վարէ առ ոտս ծնողաց կամ դաստիարակաց, վարժապետաց կամ խնամակալուաց: Բառից և բծախնդիր ճշգրութեանց խնդիրներ ինձմէ օտար են բնաւին, և չըլլայ թէ ոք այդ կէտերու վրայ խժբծանօք յարձակի, և կարծէ թէ ես իրեն հետ վիճել յանձըն պիտի առնում: Բարոյական և ընկերական խընդիրք այդ պայքարաց յարմար ասպարէզ չեն: Արով և հարկ է բանախօսիս միայն տարիքի պայմանով չատանալ, և դեռ ուրիշ պայմաններ ալ յառաջ բերել, որով ճիշդ իւր առման մէջ իմացուի և ներկայացուի Հայ երիտասարդութիւնը:

Իբր երիտասարդութեան պայման կը նկատեմ ես՝ որ սկզբնական կրթութեան ընթացքը լրացուցած ըլլայ ոք, և դաստիարակութիւն ընդունելու հարկէ ազատած: Եւ այս ոչ թէ միայն դպրոցական դաստիարակութեան մէջ կը ճշմարտուի, այլ նաև ընտանեկան դաստիարակութեան և ընկերական դաստիարակութեան

մէջ : Երիտասարդը՝ իրեն կրթութիւնը աւարտած, գաղափարի մը տէր եղած, իւր վիճակին և ապագային համեմատ դաստիարակութիւն ստացած անձ մի է : Թերևս ինքն դեռ ուսման պիտի աշակերտի, այլ ոչ թէ այնպիսի ուսման՝ որ դաստիարակութեան մաս կը կազմէ, այլ այնպիսի ուսման՝ որ արուեստի մը և ապագայ կացութեան և կենաց պարուստի իբր միջոց մը կ'ստացուի, ինչպէս են բժշկագիտական, փաստաբանական և ճարտարապետական ընթացք և այլ համալսարանական ուսմունք : Այդպիսի ուսմանց աշակերտը՝ այլ ևս մանկութեան սահմանին մէջ չեն, և մինչ մէկ կողմէն դասառութեանց կը յաճախեն, միւս կողմէն գործունեայ մարդիկ կը սեպուին, ոչ իւրք տարբեր ուրիշ երիտասարդներէ՝ որք գործարաններու կամ կրթականներու մէջ կ'աշխատին, կամ հաշուեկալութեան և դրագրութեան զբաղմամբք գրասենեակները և պաշտօնարանները կը լեցնեն :

Երիտասարդութեան միւս պայմանն ալ գործառնութեանց ձեռնամուխ ըլլալու անձնական կարողութիւնն է . ներքին աշխոյժ, զօրաւոր ոյժ, ջերմ եռանդ և բուռն կամք . որով երիտասարդը թէ ներքին սրտատուութեամբ և թէ արտաքին ակնածութեամբ, թէ անձնական և թէ հասարակային, թէ մասնաւոր և թէ ընդհանուր գործոց ձեռք կը զարնէ և անխոնջ կերպով կ'աշխատի : Նա՝ որ այդ կարողութիւնը դեռ չէ ստացած, երիտասարդութեան սկսած չէ . թէպէտ և քսան տարին լրացուցած ըլլայ, այլ ընդհակառակն նա՝ որ թէ դաստիարակութեան ընթացքը աւարտած է և թէ այդ կարողութեան նշանները կը յայտնէ, երիտասարդէ թէպէտ վերոյիշեալ տարիքը հասած չըլլայ :

Այս սահմաններով և պայմաններով Հայ երիտասարդութեան իմաստը բացատրելէս ետքը, երբ աչքս շուրջս կը պարնոցնեմ և պատուական ունկնդրացի վրայ հայեցումս մը կը նետեմ, ինձ այնպէս կ'երևի թէ քիչեր ձեր մէջէն կրնան ինքզինքնին անկէց գերծուցանել . որով և վստահօրէն կը խօսիմ ձեզ, Տեա՛րք իմ և Տիրուհիք, և ձեզ խօսելով ստոյգ եմ թէ բոլոր Հայ երիտասարդութեան կը խօսիմ : Այս, բոլոր Հայ երիտասարդութեան՝ որ սփռուած է իրազուրի տառ և յաշխարհիս մերում և յորստ երկրի . որովհետեւ կը խօսիմ Հայ երիտասարդութեան ընտիր մէկ մասին, որ իւր ձրիւք և արդեամբք գովելի հանգիստացած է ցարգ, և որ արժանի է որ ես զինքը նկատեմ իրաւամբ՝ իբր ներկայացուցիչ բովանդակ Հայ երիտասարդութեան : Աչ ըստ դիպաց կամ թէ ի նորհուկս կը խօսիմ այսպէս, այլ ի բովանդակ սրտէ և մտաց, և ոչ թէ ես միայն՝ այլ ազգովին Հայք գիտակ են թէ քանի բարեգովարդեանց և բարեջան ձեռնարկութեանց հեղինակ եղած է Բիւզանդեանն Սամաթիոյ Հայ երիտասարդութիւնը : Գուք դիտէք զիս, Տեա՛րք իմ և Տիրուհիք, որ գովեստից մէջ առատ չեմ . մխիթարական խօսից դիտեմ զանձն իմ պաշտօնեայ, այլ և միանգամայն ստուգապատում ճշմարտութեան կամակատար հպատակ . որով ինչ որ ըսի բաւական ըլլայ, և փութամբ յաւէտ քննել թէ ի՞նչ է մեր Հայ երիտասարդութեան կացութիւնը :

Հայ երիտասարդութեան կացութիւնը, տարբեր չկրնար ըլլալ ընդհանուր աշխարհի երիտասարդութեան՝ կամ գլխաւոր ազգաց երիտասարդութեանց վիճակէն, ցորչափ նոյն մարդկային բնութիւն հասարակ է՝ բո-

լոր աշխարհի և բոլոր մարդկութեան : Այն ամէն նըմանողական օրինակք՝ և մեկնական բացատրութիւնք և յայտարար զրոյցք՝ զորս բանախօսք և բանաստեղծք ձեռք ձեռքի տուած երիտասարդութեան վրայ գըրեցին և կը գըրեն, ամէնն ալ զարմանալի համաձայնութեամբ մը երիտասարդութեան առաւել փայլ կը յատկացնեն քան գործ, առաւել աշխոյժ՝ քան արդիւնք, առաւել ակնկալութիւն՝ քան իրականութիւն, առաւել սկզբնաւորութիւն՝ քան կատարելութիւն : Երիտասարդութիւնը այն պայծառ ամառն է՝ յորում ամենայն ինչ դեռ կանանչ է և գեղատեսիլ : Եթէ պտուղք արդիւնաւորեալ են, բայց համբարեալ չեն, ամենայն ինչ սաստիկ տօթով կը վառի և քրտնաթոր ճգամբ կ'ուռոցի, կը տոչորի բնութիւնն համայն, և կիզու ամենայն ինչ ի սաստիկ ջերմութենէ իբրև զհնոց բորբոքեալ : Այդպէս կը նկարագրուի երիտասարդութիւնը . և եթէ բոլոր գովեստից և ներբողենից հետ իրեն ամբաստանութիւն մը կ'ուղղուի, այն ալ մասամբ սաստիկ եռանդեան և մասամբ սակաւ փորձաւորութեան վրայ հիմնուած է :

Ամենայն ազգք և ժողովուրդք, յորս չորս բաժինք՝ իբր մշտաուե եղանակք յարածամ գոյացեալ և իրականացեալ միասնաբար կ'ապրին, երկուց բաժնից կամ հասակաց կամ եղանակաց դիմամրցութեանց ապարէզ են : Մանկութիւն անկար տակաւին, և ծերութիւն թափեալ ի կարողութենէ, կարծես հանդիսականի ձև մը կ'առնուն ըստ մասին . ըստ մասին կըսեմ, վասն զի ասոնց երկուքն ալ բոլորովին զրկեալ չեն գործակցութենէ, և երկուքն ալ իրենց դերը և իրենց գործերը ունին ընկերութեան մէջ . բայց որովհետև

իրենցմէ զօրաւորագոյն են միւս երկու բաժինք, անոր համար ասպարէզը այն երկուց ձեռքն է, որք մշտաուե մրցանօք զիրար գլել կը նկրտին և միւս երկու հասակները նիզակակից կը գործածեն, երիտասարդութիւնն զմանկութիւն, և այրութիւնն զծերութիւն : Ահա ասպարէզն՝ յորում պէտք է փնտռել թէ ինչ է և ինչ կ'ընէ երիտասարդութիւնը :

Մի կարծէք, ունկնդի՛րք իմ, թէ բնագննական և բարոյագննական խորհրդածութեանց ներքև թաղեմ ձեր ակնկալութիւնները . ինձ բաւական են որչափ ինչ ըստ ինքեան ծանօթ սկզբունք են ի մասինս, և որչափ ինչ նախընթաց բացատրութեանցս մէջ մեկնեցի : Եժ գեր մը կը խաղայ երիտասարդութիւնը ամէն մարդկային ընկերութեանց մէջ . իւր են ամէն գովանի սկզբնաւորութիւնք, այն սկզբնաւորութիւնք իսկ յորս ելքն կեղակարծ են, և յաջողութիւնն երկբայական, և վախճանն վտանգաւոր : Եթէ երիտասարդք չլինէին, ոչինչ նոր և օգտակար լինէր երբէք յաշխարհի, վասն զի նոր շարժում, նոր բազմանք, նոր ջանք և նոր փորձ երիտասարդին մասն են մարդկային ընկերութեանց պարունակին մէջ :

Բայց եթէ և երիտասարդք միայն լինէին յաշխարհի, և ընկերականութեան վարչութիւնը և գլխաւորութիւնը երիտասարդութեան ձեռքն իյնար, — չեմ ուզեր ոչ զոք վշտացնել և ոչ զոք կոտրել, — սակայն համարձակ ալ պէտք է խոստովանիմ՝ թէ մարդկութեան բազդը ընտիր չէր ըլլար, և իրեն վիճակն իսկ ի վտանգի կը մնայր . որովհետև վտանգը սիրել, վտանգին մէջ կորսուելուն շատ մօտ է . երիտասարդութիւնն ալ վտանգէ չխորչի :

Երիտասարդութիւնը ազգութեան մը՝ և որ և իցէ ընկերութեան գլուխը չէ . բայց երիտասարդութիւնն է ազգութեանց և ամէն ընկերութեանց ձեռքը . եթէ առաջնորդ չէ , բայց գործադիր ինքն է : Այս է իւր էութիւնը և այս իւր գործը , և այս բացատրութիւնը ինքնիրեն բառական ճարտարիմաց է և ճարտարախօս : Իսկ անոր ճշմարտութեանը վկայ փորձն համաշխարհական և փորձն համազգական , ևս և փորձն անձնական՝ զոր անցնիւր յունկնդրացդ իւր համառօտ կենաց շրջանին մէջ ստացած է : Եթէ ընդհանուր աշխարհի մէջ երիտասարդութեան դիրքը և գործը մեկնաբանելու ձեռնարկեմ , կը խիթամ թէ նպատակէս դուրս չեղած պիտի համարուիմ , որովհետև ընդհանուր առմամբ երիտասարդութեան վրայ խօսիլ որոշած չեմ . այլ միայն Հայ երիտասարդութեան վրայ : Հարկ կը սեպեմ՝ նաև զեկուցանել թէ չըլլայ թէ ոք սպասէ Հայ երիտասարդութեան վէպը լսել՝ անդստին յանշիշատակ ժամանակաց ազգին մերոյ , վասն զի այդ ևս դժուարին կէտ մի է , և թէպէտ անօգուտ չէ , այլ մեզի անընդմիջաբար օգտակար չկրնար ըլլալ :

Որովհետև ոչ թէ հմտութեանց տեսակէտին ներքև կը խօսիմ ես աստէն , դիտելով ձեր միտքը զարդարել կարևոր և գեղեցիկ տեղեկութեամբք և գիտնական և ազգասիրական գինութեամբք . այլ յաւէտ գործնականին եմ մտադիր , թէ ո՞րն է ներկայ Հայ երիտասարդութեան զօրութիւնը և ո՞րք են նոյն երիտասարդութեան պարտքերը : Ժամանակք կ'ստիպեն զմեզ ի գործ , երիտասարդութիւնն է գործունեայ հասակը . ինչպէս կը պատրաստուի երիտասարդութիւնը , այնպէս կը յաջորդեն ապագայ ժամանակները :

Երիտասարդք Հայութեան . գիտէ՞ք արդեօք ձեր զօրութիւնը . բայց կ'ուզէի թէ գիտնայիք ոչ յանձնապատան և անապարժ մուլութեամբ , մեծ ինչ կարծելով լինիլ՝ մինչ ոչ ինչ էք գործով . այլ կ'ուզէի յաւէտ որ տպաւորէր ձեր մտաց մէջ ինչ որ ճշմարտութիւն է և ստուգութիւն , վկայեալ ի ձրից և հաստեալ ի գործոց : Ձիրք կ'անուանեմ ես այն ամէն յատկութիւնները զորս երիտասարդութիւնը պիտի ունենայ կամ ունի կամ ունել կը ձգտի , իսկ գործք այն իրական արդիւնք են՝ զորս գիտցած է ինքնին կատարել , յաղթելով իսկ բազմապիտի դժուարութեանց :

Որովհետև քսանամեայ միջոցներու դրութիւնը նախագասեցի , դարձնեմք ուրեմն մեր աչքը՝ զննել սակաւք անցեալ քսանամեայ միջոցները , 20էն ց40 , 40էն ց60 , և 60էն ց80 , որոց մէջ առաւել քանի նախընթաց ժամանակս ազգիս երիտասարդութեան դերը մեծցաւ և ի լոյս աշխարհի սկսաւ երևիլ : Որք այդ միջոցներուն մէջ իբր երիտասարդ մրցեցան և գործեցին կամ կեանքերնին աւարտեցին կամ սկսան ծերութեան հասակին սեմը կոխել , կամ այրութեան կատարեալ հասակին արդիւնքը վայելել :

Ամենքին որ քառասնամեայ և վաթսնամեայ հասակը անցուցած են այսօր և նախընթաց հասակներուն մէջ կատարած գործերնին կրնան ցուցնել մեզի իբր յորդորակ և օրինակ , ամենեցուն վկայութեամբ ընտիր երիտասարդներ եղած են , և այդ տարիքին մէջ իրենց կատարած գործերովը երախտապարտ ըրած են ազգը , և երախտօք զնա ուրախացուցած :

Ոչ յանդէպս յիշեալ տարիներէ անդին չեմ անց-

նիր . վասն զի այդ տարիներէ առաջ երիտասարդութիւնը և ոչ իսկ կրցած էր յասպարէզ գալ , և որք ազգային գործոց տեղեակ են , պիտի խոստովանին թէ հազիւ ծանօթութիւն իսկ կայր ազգին մէջ , թէ երիտասարդութիւն մը կայ և թէ անկէջ օգտակար արդիւնքներ կրնան յառաջ գալ : Մեր հին անցելոյն ինչպէս եղած և գործուած ըլլալուն նկատմամբ մանրախոյզ տեղեկութիւնք կը պակսին մեզ , և չենք կարող հաստատել երիտասարդութեան գործերը հին դարերու մէջ , թէպէտ և մակաբերութեան և իմաստասիրութեան փաստեր , և պատմութեանց խորշերուն մէջ պահուած մանր պարագայք ըստ բաւականին կը ծանուցանեն մեզ , թէ գլխաւոր յիշատակութիւնք որք կատարեցան յազգիս , գլխաւոր շարժմունք՝ ազգին նոր ձեւ և նոր կերպարանք տալու , գլխաւոր ջանք՝ որպէս զի յառաջադիմութեան բարիքը արմատանայ ի մեզ , երիտասարդութեան արդիւնքն եղան : Իսկ երբ ազգն թշուառութեանց և հակառակութեանց ծովուն մէջ թողեալ , և իցաւոց գոգ անզայացեալ , երկար ժամանակներ և շատ դարեր անոք և անօրնական զրկեալ մնաց , և չկրցաւ տարածեալ շարժում մը արդիւնաւորել , և ոմանց դիւցադնական ճիգը անբաւական եղաւ բովանդակ ազգութիւնը ոգևորել , այդ դժնդակ միջոցին մէջ , ինչպէս ամենքնիդ գիտէք , երիտասարդութիւնը ի խոր քուն թմրութեան կը խորթայր , և մարդ չէր որ այդ ազնիւ եռանդը զարթուցանէր :

Մանր ուսումն իսկ , սակաւաւոր դաստիարակութիւնն , անկատար կրթութիւն և թերի հմտութիւնք՝ զորս Հայ մանկութիւնն սկսաւ ստանալ իննկտասներ

րորդ դարուս առաջին քառորդին մէջը կամ վերջը , սուրբ հուր եղան և վառեցին Հայերը ի տենչ բարւոյն և ի մշակութիւն աստուածապարգև բանին և հանճարոյ և ի վայելումն այն բարեաց՝ որք յատիս օրինադրեցան . ոչ թէ ունայնութեան զգայական հեշտութեանց համար՝ այլ բարոյական կարգի և ընկերական դրութեան և մեր ազգայնութեան կատարելագործուելուն համար : Ս.յդ թերուս մանկութեան յաջորդեց երիտասարդութիւնն , զոր առաջին կը թուեմ ես ի շարս արդիւնաբեր և երախտաւոր նոր երիտասարդութեանց՝ որք վերջին ժամանակներու մէջ Հայութեան բաղդին հետ լծակցեցին իրենց անունը : Սկսան շարժմունք ուսման և դաստիարակութեան՝ զգացեալք իբր անտնօրինելի պէտք և տարածեալ առ ամենայն ազգն և առ ամենայն քաղաքս և գիւղըս և թաղս , և ո՛չ ևս պահեալ իբր առանձնաշնորհութիւն ոմանց կամ սակաւուց : Վարժարանք՝ որք կարացին ապա ազգօգուտ անձանց սերմնարան լինել , այդ միջոցին մէջ կանգնեցան , և երիտասարդ անձինք որք ոչ ի դժուարութեանց կը փախչէին , և ոչ ի ճախողութեանց կը կասէին , հիմնադիրք եղեն աստ և անդ գեղեցիկ հաստատութեանց . և իրենք եղեն պատճառ որ ազգը ունեցաւ յաջորդ միջոցի մէջ երիտասարդութիւն մը՝ որ իւր կրթիչը գերազանցեց . և ազգային հոգին իմացաւ և զգաց՝ լաւագոյն ևս քան զիւր ուսուցիչն :

Ս.հաւասիկ միջոցն յորում ձեմարանեան և Սուրբ Սահակեան սանունք , իրենց մանկութեան միջոցը աւարտած կը մտնան յասպարէզ իբր երիտասարդք և իբր գործող անդամք ազգութեան : Դաստիարակու-

թեան ասպարէզը և դաստիարակեալ ազգութեան խայթը չեն բաւեր այլ ևս այս իղձերն յագեցնել, առաւել կը բարձրանան սոքա իրենց ձգտմանց և իրենց բաղձանաց մէջ, որովհետև աւելի բարձր նպատակ մը կ'ըմբռնէ նոր երիտասարդութիւնն իւր գաղափարներուն մէջ: Ս. գգային կազմակերպութեան և վարչութեան ձևոյն վրայ կը տարածէ իր միտքը, և իր ուշը ի նոյն սեւեռելով և հետազննին փոյթը առարտաքինան դարձնելով, նոր դարուս ոգին կ'ըստապատեւելով և յառաջագէժ ազգաց օրէնքները հետազննելով, կը հետեցունէ թէ սահմանադրութեան ձև մը հարկաւոր է, և այդ ձևոյն ստացութեան համար կը զինի նոր երիտասարդութիւնը, իրեն նիզակակից գտնելով նախընթաց երիտասարդութեան մեծամասնութիւնն ալ. թէպէտ և չեն պակսիր տարերք, մնացորդք առաւել հին երիտասարդութեանց, որք դիմադրել կը ճգնին և դժուարութիւններ յարուցանել: Բայց յաղթող է զօրութիւն որ ընդ արութեան և զխոհականութիւն կը լծորդէ: Սահմանադրութեան հաստատուելուն պատմութիւնը այնչափ մօտաւոր է՝ որ իբր ուկնդրացի ծանօթ և իբր ժամանակակից դէպքս բանախօսիս ներեալ կը սեպեմ զայն՝ իբր քաջածանօթս ենթադրել և ակնարկութեամբ՝ միայն շատանալ: Սահմանադրութիւն ո՛չ միայն եկաւ ի գոյութիւն, այլ և տիրապետեաց գամ քան զգամ, մինչև որ իւր զաւակունք բարձրացան ի գահ Պատրիարքութեան և Սահմանադրութիւն իշխել սկսաւ ի վերայ ազգիս անհակառակ:

Որք երիտասարդութեան աշխուժիւ վառեալ զազգն սահմանադրութեամբ ճոխացնելու՝ իրական թէ

ոչ պաշտօնական հեղինակներն եղեն, կը խոստովանին ասպարէն թէ նպատ և հովանաւորութիւն գտին աւոնցմէ՝ որք իրենցմէ առաջ ազգին յառաջագիմութեան համար շահատակած էին և դաստիարակութեան բարիքը ընդհանրացնելու համար աշխատած. ապա թէ ոչ եթէ լոկ երիտասարդութիւնը իւր աշխուժին թողուած լինէր, կարծեմ թէ ոչ իւր ճգանց յաջողութեամբ պատկուելուն ականատես կրնար ըլլալ, և ո՛չ իւր գործը կ'օտանայր այն խոհականութեան և խոհեմութեան զարդը, որով միայն կատարեալ և ընդունելի կերպարան կ'առնու ամենայն ինչ: Որք իբր գործօն և եռանդուն անդամք երիտասարդութեան սահմանադրութիւն գոչեցին և սահմանադրութիւն խնդրեցին և սահմանադրութիւն հիմնեցին, այսօր իրենց երիտասարդութեան հասակը լրացուցած են, և իբրև արք կատարեալք և հանդարտ փորձառուք՝ պաշտամանց գլուխը կը կենան. և ամենայն ազգս ճանչնալով իրենց արդիւնքը, խոստովանելով իրենց արժանիքը, պատուելով իսկ զանոնք՝ կը փութայ ընծայել իրենց ինչ որ պարտ ու պատշաճ է: Չերկբայի արդեան երիտասարդութիւնը նախընթացէն ըստացած բարիքը ճանչնալ, և ուր որ հարկ է՝ գովեստներ իսկ խօսիլ անոր վրայ. և երբ անոր դէմ անարգանք մ'ըլլայ, իւր փութովը և ջանիւք անոր պաշտպանութիւնը կատարել: Չայդ վկայութիւն կուտամ և ես, որ վերոյեղեալ սահմանաց գիծերուն ենթարկելով զանձնս, կը տեսնեմ որ ընդ հուպ երիտասարդութեան խումբին անդամակցութէնէ պիտի արտաքսուիմ. այլ դեռ իբր հնացեալ մի անդամ նոյն խմբին՝ չեմ տարակուսիր այդ հրապարակային վկայու-

7369.57

Թիւնը տալ ի գովեստ նախընթաց երիտասարդութեան : Եւ աներկեան եմ թէ և բովանդակ իսկ անդամքդ և կազմողքդ արդեան երիտասարդութեան իմ խօսքս պիտի հաստատէք :

Այդ խոստովանութիւնը ընելէս ետքը , ոչ ոք կրնայ այլ ևս զիս ստգտանել եթէ կը յաւելում , թէ արդեան երիտասարդութիւնն ալ , երիտասարդութեան բնածին դրդմանց և զգածմանց հետեւելով իրեն սեփհական ասպարէզ մը բանալ կ'ուզէ , և այդ ասպարէզին ամենայն փափագանօք յարուած է , և այնչափ սաստկութեամբ՝ որ սկսած է արդէն դանդաղ և անշարժ դատել այն անձինքը , որք իրենց երիտասարդութեան մէջ ամենէն սաստիկ ազգային յեղափոխութեանց հեղինակ և պաշտպան եղեն . սակայն իրենց կատարած գործոց վրայ ծնողական սէր մը տածելով , և բնական կերպով ալ հասակի և արեան հանդարտութեան ազդեցութեան ներքեւ մտած ըլլալով , կը սիրեն այժմ պահպանողական ընթացից հետեւիլ , քան թէ նոր շարժմամբ նորանոր վտանգաց ենթարկուիլ կամ նոր փորձանաց ընդդէմ քալել : Խոհականութիւն աշխոյժը փոխանակած է , և խոհեմութիւն համարձակութիւնը : Ոչ ևս այրութիւնը թոյլ կու տայ նոցա յախուռն խիզախել և աներկիւղ յառաջել . և երբ ոք ընդհակառակն բարբառի , կամ երբ երիտասարդութիւնը իրենց նախկին բուռն աշխոյժը յիշեցնէ և նորէն նոյնը պահանջէ ի գործ , սովոր են պատասխանել , թէ « Մինչ տղայ էի , իբրև զտղայ խորհէի » :

Սակայն ինչո՞ւ չսիրել անցեալ մը՝ որ փառաւոր էր և արդիւնաւոր . և ինչո՞ւ չուզել շնորհել արդեան

երիտասարդութեան ալ այն առանձնաշնորհութիւնը՝ զոր ոք իւր երիտասարդութեան ատեն պատուով և շահով գիտցաւ գործածել : Բնական փաստով իսկ կարող եմք երիտասարդութեան պաշտպանութիւնը կատարել . նկատելով թէ ամաց հոլովելովը և ժամանակաց փոփոխելովը կը փոխուին ևս պարագայք , և պարագայից հետ պահանջմունք , և պահանջմանց հետ պարտիք , և պարտեաց հետ իրաւունք , և իրաւանց հետ զործք , և գործոց հետ ձեռնարկութիւնք , և ձեռնարկութեանց հետ նպատակք , գոնէ անմիջական և մասնաւոր նպատակք . և այդ յարատե շղթայաշար փոփոխութեանց մէջ , ինչպէ՞ս հնար է զլանալ մեր երիտասարդաց այն իրաւունքը , զոր եթէ նոքա չուզէին ստանալ , մեք իրենց վրայ իբր պարտք դնելու պիտի հարկադրուէինք :

Երիտասարդք և ոչ երիտասարդք՝ որ զիս կը լսէք և որ զիս չէք լսեր , ամենայն Հայազգի՛ք որ մեր ազգին ընթացից վրայ կը խորհրդածէք , առանց կրից և առանց նախապաշարմանց և առանց նկատմանց քննեցէ՛ք մեր ազգին վիճակը , և անկեղծօրէն յայտնեցէ՛ք , թէ նոյն է՞ ազգս՝ ինչ որ էր ասկէ քսան տարի առաջ . նոյնութիւն մը կը գտնէ՞ք 1860 և 1880 տարիներու մէջ . նոյն կրնա՞յ ըլլալ արդեօք ազգը՝ որ յայնժամ սահմանադրութիւն մը ունենալու յետին ծփանաց մէջ կը յուզուէր , իսկ այսօր այդ կէտը իբր աւարտած և յառաջացած նկատելով իրեն համար նորահաստատ դիրք մը կը բաղձայ և կ'սպասէ ստանալ : Ինչպէ՞ս ուրեմն պարտաւորեմք մեք արդեան երիտասարդութիւնը կապուիլ այն կանոններով՝ որովք նախընթացը կապուեցաւ : Ինչպէ՞ս պարտաւորեմք արդեան երիտասար-

դու թիւնը շատանալ այն յառաջադիմութեամբ՝ որովք նախընթացը շատացաւ : Ինչպէ՞ս պարտաւորեմք արդեան երիտասարդութիւնը մխիթարուիլ այն յաջողութեամբ՝ որովք նախընթացը մխիթարուեցաւ :

Ո՛չ ապաքէն շարունակ յառաջադիմութեան և շարունակ զարգացման բաղձացող եմք ամենքնիս, անտիական մանուկէն մինչև զառամեալ ծերունին . և ի՞նչ այլ է երիտասարդական աշխուժին նորանոր գործոց ձեռնարկելը և նորանոր խորհրդոց հետևիլը և նորանոր նպատակներ ստեղծելը, եթէ ո՛չ այդ բնածին զգածմանց բացատրութիւնն և բնական պարտուց գործադրութիւնը : Ի հարկէ բոլոր մարդկային կեանքը կարող չէր իւր ամէն հասակին և ամէն կացութեան մէջ հաւասարապէս այդ նպատակին աշխատիլ . և հետեաբար ալ հարկ էր որ ըլլար այն հասակը, որոյ գործը ըլլայ նոր գաղափարաց ծնունդ տալ, և անոնց հաստատութեան համար մրցիլ, դժուարութեանց դէմ կռուիլ, և առաջին անյաջողութեանց մէջ չյուսահատիլ . այդ պէտքը լեցնելու կանչուած և կարգուած է երիտասարդութիւնը : Մեր Հայ երիտասարդութիւնն ալ, գիտնալով իւր պարտքը և իւր իրաւունքը, կէս դարէ ի վեր քաջաբար մտտեալ յասպարէզ, և կռուեցաւ արիաբար, և շահատակեցաւ դիւցազնաբար, և վերջին երիտասարդութեանց փառքը լիաբերան դովեստիւ կը յիշատակեմ ես աստէն, և ամենայն Հայոց օրհնութեանց կը յանձնարարեմ :

Նաև ներկայ երիտասարդութիւնն իւր նախորդաց հետոց վրայ քայլելով, ճանչնալով որչափ ինչ իւր պարտքն է, և ի բարին դարձածելով իւր իրաւունքը, ահա՛ կանգնեալ յասպարէզի ազգութեան, բարձրա-

գոչ կ'ազաղակէ, և Հայութեան համար ընտրելագոյն վիճակ մը կը պահանջէ և զանձն կը յորդորէ գործով և արդեամբք արժանի լինել այն փառաց, որոց կը ձգտի ըզձիւքն և բաղձանօք : Իսկ ինչ է նոր գործն և արդիւնք, և ինչ նոր իզձքն և բաղձանք որք իրերաց պիտի համապատասխանեն :

Ս, հա խնդիր մը որ շատ և շատ հարկ էր որ զիս և զձեզ զբաղեցնէր ի ներկայիս արտայայտելով մեր նպատակին կէտը, և մեր ազգութեան նոր դրից եղանակը, և ազգութեան մը զարգացման բնական եղած ասպարէզը և սահմանը : Սակայն բարեբաղդաբար, սրտէ սիրտ ալ խօսակցութեան եղանակ կայ . և ես չուզելով իսկ մանրամասնութեանց մէջ մտնալ, և այնպիսի խօսակցութեանց ձեռնարկել որք լարծուն են և կեղակարծ, տակաւին ապահովեմ՝ թէ կարևոր գաղափարները ես ձեր մտաց մէջ զարթուցի, և թէ ի ներկայիս որչափ էքդ աստէն որ զիս բարեսրտաբար լսել կը բարեհաճիք, ամենքնիդ ալ հաւասարապէս ունիք միտուըններուդ մէջ մի և նոյն գաղափարները՝ զորս և ես ունիմ : Ձեր մեծամասնութիւնը Հայ երիտասարդութեան անդամներէն է, և ձեր բոլորը ազգասիրաց խումբը կազմողներէն է . մի՞թէ հարկ է երկար խօսքերով ըսել ինչ որ չըսելով իսկ կ'իմացուի : Հայ երիտասարդութիւնը զգացած է և կը դործէ . առ ի մէ՞ իբր ընդունայնապարծ վարդապետողութեան ճգնիլ՝ ինչ որ արդէն ուսեալ է : Մէկզմէկ կը հասկնամք, եղբա՛րք իմ . փոխանակ այդ նիւթին վրայ երկնալու, աւելի օգտակար կէտերու մեկնաբանութեան ծախեմք մեր ընտիր ժամանակը :

Բաւական կարծեմ երիտասարդութեան շատա-

գովութիւնը ըրի, և իւր իրաւունքը համարձակօրէն պաշտպանեցի, և ոչ ոք կարող է կարծել թէ կարող ըլլամ ես իւրիք կորզել մեր ազգային երիտասարդութէնէն իւր փառքը և իւր բաղձանաց ալ ձգտումը: Մանաւանդ թէ այնչափ ալ յառաջեցի որ մինչև իսկ ուրիշներու վրայ առաւելութիւններ տալ համարձակեցայ, և այնպէս իմն ցուցնել, որ եթէ նոր զարգացում մը յառաջ պիտի գայ յազգիս, զայն ալ պէտք է երիտասարդութենէ սպասել, անկէց պէտք է զարգացումն ակնկալել և անոր յանձնել զարգացման գործադրութիւնը: Կը տեսնեմ և կ'իմանամ թէ իմ այդչափ յառաջելս առիթ պիտի տայ ոմանց կէս ծաղու և կէս կծու հեգնութեամբ ընդդիմաբանել ինձ և ըսել. Եթէ այդ այդ պէս իցէ թողումք ուրեմն ազգութիւնը երիտասարդութեան ձեռքը, և կամ եթէ երիտասարդութիւնը այդչափ կարող է և իմաստուն, զինքն իսկ իւր ձեռքը թողումք, և յայնժամ տաք գլուխներու և անփորձ անձանց առաջնորդութեամբ գործուելիք արդեանց ինչ ըլլալն ալ լաւ կ'իմանամք, և Աստուած տայր որ մեր վնասովը չիմանայինք:

Այդ խօսքերը թէպէտ և ոչ ոք այդ կերպով զրուցել ուզէ, սակայն ստոյգ ևս է թէ հասակին լեցուցած անձանց խօսքերը և իրենց յարատե տըրտունը և քրթմնջիւնը այդպիսի զրուցաց վրայ կը յածին, և այն անարգանաց աչօք՝ որովք ոք վերէն վար կը դիտէ, տարուօք անձինք թէ ոչ անարգանօք՝ գոնէ սակաւայարդ նկատմամբ կը դիտեն տարուօք իրենցմէ նուազ եղողները: Իսկ ինձ և մեզ հարկ է ի բաց թողուլ ծայրայեղ պահանջողութիւնները և ծայրայեղ խտրութիւնները. և իմաստուն խոհականու-

թեամբ, որոշել ինչ որ ընտիր է, և կատարել ինչ որ ընտիր է, թէ և կատարեալ չէ, և պէտս ունի զգուշաւոր կիրառութեան և բանաւոր հանդամանաց պահանջութեան: Երիտասարդութեան արդիւնքները յիշեցինք և գովեցինք, ակնկալութիւնները նկատեցինք և դրուատեցինք, ձիրքերը համբեցինք և սխրանալով գովաբանեցինք, բայց չըսինք երբէք թէ երիտասարդութիւնն ինքնիրեն կատարեալ և անթերի ինչ է, որ ոչ պակասութիւն մը ունի, և ոչ ալ զգուշանալով տանգ, և ոչ ինքզինքը կարգադրելու հարկ: Մանաւանդ թէ ինչ ձիրքեր տուինք մեք երիտասարդութեան. աշխոյժ, զօրութիւն, ազգեցութիւն, մտաց ազատութիւն, և ժամանակին պարագայից յարմարելու փութաջանութիւն: Կը լմննա՞յ արդեօք այս չափով կարևոր ձրից պարունակը. Ոչ բնաւ: Ինչպէ՞ս ուրեմն կըրնայինք կարծել թէ երիտասարդութիւնը չունի և ոչ ինչ թերի կամ նուազ, չունի ինչ ուղղելի և զգուշանալի:

Ես որ երիտասարդութեան փաստաբան և գովաբան կը կանգնիմ, ես առաջին կը հրաւիրեմ երիտասարդութիւնը, և ի մասնաւորի Հայ երիտասարդութիւնը, ունկնդիր լինիլ ձանի մը՝ որ կասկածելի չէ իրեն համար և որ կը սիրէ զնա, բայց աւելի քան զնա կը սիրէ զճշմարտութիւն: Եղբա՛րք իմ և երիտասարդակիցք իմ, — եթէ չէք դժուարիր զիս ձեր դասէն համարիլ. — մեր դասը մեծ պաշտօն ունեցաւ ի բնութենէ և յԱրարչէն բնութեան, նոր քայլափոխներով մարդկութեան ընթացքը յառաջացնել. այլ պաշտօնն որ տրուեցաւ նմա՝ ճիշդ այն կերպով տրուեցաւ, որպէս որ յանդուզն և յախուռն անձի մը վտանգաւոր և դժ-

ուարակնճիռն գործեր կը յանձնէ և երբ այն վտանգալից գործը կ'աւարտի կը վուժայ պաշտօնը ձեռքէն առնել։ Վասն զի արիութեան ժամանակը լրացաւ և խոհեմութեան ժամանակը սկսաւ, առջինին յաջողակ եղած ըլլալը՝ երկրորդին ալ յաջողակ ըլլալ չենթադրեր։ Երիտասարդք, մարդկային զարգացման ռահահո՛րդք, դժուարութեանց յաղթակա՛նք, նորութեանց հեղինակք։ Երիտասարդք, ունիք այս բարեմասնութիւնները, ոչ ոք անոնք ձեզմէ կը կապտէ։ այլ մինչ կը ճանչնայք ինչ ուր ձերն է, ձեր արդիւնքն և ձեր կարողութիւնն է, գիտցէք ևս ձեր փառքն ալ աւաղարտ պահել, մի՛ խառնելով յիսո՛ւ որք ձեր կարողութեանէ գերադոյն են և ձեր ձրից անյարմար։

Ինչ միմիայն աւելցնեմ։ Ազգս շատոնցուքնէ անկեալ է, աշխարհս երկար ժամանակէ աւերակ։ Որպէս զի անկեալը կանգնի և աւերակը շինուի, բուռն մտաց, բուռն կամաց և բուռն զօրութեան պէտս ունիմք. ահա պատեհ առիթներ՝ որք երիտասարդութեան հրաւեր կը կարդան ի գործ։ Բայց և ունիմք վարչական ասպարէզ մը, ունիմք պահպանելու արժանի բարեմասնութիւններ, ունիմք խոհեմաբար քննելու պարագայներ. ահա այն կէտերը՝ որոց մէջ երիտասարդութիւնը պիտի ճանչնայ, թէ գերադոյն քան զինքն դաս մը կամ հասակ մը կայ, որ այդ կէտերուն համար աւելի յարմարութիւն ունի, և պէտք է զայն յարգել՝ և անոր տրամադրութեանցը հետեիլ։

Սկզբունքները բացատրեցի, իւրաքանչիւր հասակին սեփհականութիւնները որոշեցի, նկարագրեցի երիտասարդութիւնը իւր բարի ձրից ներքև, ճշգեցի իրեն գործոյն և ասպարէզին գիծերը, միայն աղ-

գին մէջ աւուրս դրից համեմատ ձեռնարկեալ և ձեռնարկելի գործերը չհամբեցի, կարծելով թէ իմ համբելս կընար անկատար մնալ, մինչ ձեր մտաց ազատ տարածումը ոչ ոք կարող է սեղմել և ամփոփել։ Հանդերձ այսու լռել անհնար է. թէ ոչ լիպպէս և ամբողջապէս, գոնէ ըստ կարելոյն կատարելապէս՝ հարկ է որ ես այդ կէտերը յիշատակեմ, և յիշատակելով երիտասարդաց գործը և պարտքը ցուցնեմ։

Հայ Երիտասարդք, չէք կարող այլ ևս երկբայիլ թէ որ ձեզ կը խօսի՝ ձեր վրայ կատարեալ յարգանք կը տածէ և ձեզ համար կատարեալ համակրութիւն կ'զգայ. այդ վստահութեամբ ուրեմն ունկըն գի՛ք բանիցս, և անկեղծաւոր բարեկամի մը՝ անկեղծ սետուութիւնները մի՛ անսրգէք։ Քա՛ւ յինէն զձեզ գործունէութեան յորդորել, զձեզ գործունեայս գիտեմ ես արդէն։ Քա՛ւ յինէն զձեզ արիութեան յորդորել, զձեզ քաջարիս պիտեմ ես արդէն։ այլ կը յորդորեմ զձեզ գլխաւորաբար յանձնապատասանութենէ երկնչիլ, և այդ ախտէն զգուշանալ՝ որ ձեր հասակին է սեփհական։

Երիտասարդը կը նմանի, եթէ այսպէս օրէն է ինձ ինքզինքս բացատրել, մարդու մը՝ որ թմբբութենէ արթննալով, քովը մէկ մը կը տեսնէ որ իւր դէմ ոտխի ձեռով կայնած է, սակայն այն մարդը միայն չէ, ետեէն ուրիշ ընկերներ ալ ունի որք իրեն պիտի օգնեն ըստ պատեհ ժամուն, սակայն հազիւ թէ սթափեալ մարդը կարող չէ ամեն բան մէկէն տեսնել և իմանալ. թշնամին միայն և անգէն կը կարծէ, և վրան կը խոյանայ յանձնապատասան արիութեամբ, որ յանգիտութենէ պարագայից կը շատնայ։

Հնար է որ սաստիկ յարձակմամբը թշնամին և իր ընկերները շուարեցնէ և յաղթական իսկ գտնուի, բայց այդ պարագայն իրմէ չէ, այլ թշնամուոյն անգիտութենէն և անզգուշութենէն, ուր եթէ թշնամին արթնութեամբ և զգուշութեամբ պատրաստ գտնուի, յանձնապատան ակոյեանին ընկճիլը ստոյգ է, վասն զի անհաւասար զօրութեամբ կռուի կ'ենէ. այդպիսի կռուոյն մէջ պարտութեան որ կողմ իյնալը ինքնին յայտնի ինչ է:

Հազիւ թէ երիտասարդութիւնը կ'սթափի մանկութեան քունէն, յորում մարդկութիւնն անփորձ և անգէտ ամէն խաղերու՝ ձևերու և գործերու, չգիտեր ընկերական կացութեան ընթացքը իմանալ, հազիւ կ'սթափի, և ահա՛ երիտասարդութիւնը կը գտնուի ոտխի մը դէմ. վասն զի ոտխ է ամենայն ինչ որ իր դիմաց արձանացած չներէր իրեն, որ ազատաբար յառաջէ և բաղձացեալ յառաջադիմութեան ծայրը հասնի: Երիտասարդութիւնն չգիտէր թէ ինչ է այդ արգելիչ ոտխաց ոյժը՝ թիւր և կարողութիւնը, և այն արիութեամբ որ յանձնապատան տգիտութեան ծնունդն է, կ'ուզէ ամեն առթի մէջ բուռն զօրութեամբ ուժգնակի յարձակիլ, զգետնել և յաղթահարել ամեն արգելք, և կարծես թէ յական քթթել՝ մտօք տեսեալ և սրտիւ բաղձացեալ ընդարձակատարը յառաջադիմութեան ասպարէզին միւս ծայրը հասնիլ, թէ և ամեն կերպ արգելքներ և խոչնդոտներ զայն լեցուցած ըլլան:

Ինչո՞ւ է որ երիտասարդութեան ձեռնարկներէն քիչը միայն իրեն վախճանին կը հասնի, և շատերը ձախորդութեամբ կ'աւարտին, որով ոչ ամեն առթի

մէջ կարող է երիտասարդութիւնը քննել կամ իմանալ խոչընդակաց զօրութիւնը և թիւր:

Եթէ այնպիսի առիթներու և ձեռնարկներու վրայ խօսուի, որոց ձախողիլը մեծ հետևանք մը չունենայ, ես դիւրութեամբ պիտի ներեմ երիտասարդութեան՝ որ իւր բերման համեմատ գործէ: Իւր փորձառութեամբ կը սորվի զգոյշ ըլլալ և խոհեմ, և իւր ձախողութիւնը իրեն սանդուխ կ'ըլլան յաջողութեան բարձունքը հասնելու. ինչպէս որ արդեամբ ալ կը տեսնեմք կատարեալ հասակի արանց վրայ: Սորա երիտասարդութեան մէջ փորձառութիւն ստանալով, իբր զգուշաւորք և խոհեմք կը գործեն. առաւել հանդարտութեամբ, բայց առաւել ապահովութեամբ. նուազ են ձեռնարկներն, բայց և նուազ են ձախողութիւններն, չունին Բերեալ խոստացեալ փառքեր և պարծանքներ. բայց և հեռու են Ֆիգոյէին անակնկալ դժբաղդութիւններէն:

Եթէ ըլլան այնպիսի ձեռնարկներ՝ որք Բերեալն շլացուցիչ տեսակետով և Ֆիգոյէին երկիւղալից վախով կրնան փորձուիլ, առանց ընդհանուր բարւոյն մեծ փնաս մը տալու, ես կ'ուզէի թէ հանդարտագոյն և խոհեմագոյն հասակներ այդպիսի ձեռնարկները երիտասարդութեան բաղձանաց և բերմանց թող տային. ասոնք անտնօրինելի պայմանք են փորձառութիւն ստանալու: Որք իրենց փորձառութեամբը այսօր կը պարծենան, թո՛ղ իրենք իսկ խոստովանին, թէ ո՛չ ապաքէն սոյնօրինակ երկբայական և յանդգնական ձեռնարկութեանց շնորհիւ ստացան փորձառութիւնը՝ որով այսօր կը պարծենան:

Անխելութիւն է, մանաւանդ թէ և անիրաւու-

թիւն , մուռնալ թէ ինչպէս ստայաւ որ լինիլ ինչ որ է , և չնորհել այլոց որ ըլլան ինչ որ ինքն է , այն ճանքով որով ինքն եղև : Որք փորձառու գիտեն ինքզինքնին , պիտի ճանչնան թէ յաջողութեամբ և ճախորութեամբ , իյնալով և երնելով , ինչպէս ռամկորէն բացատրութիւնը կ'ըսէ , փորձառու եղեն . նոր երիտասարդութիւնն ալ նոյն ճանքէն պիտի անցնի : Պէտք է ուրեմն իրեն ասպարէզ մը բացուի , և սյգ ասպարէզը մէկ մը անձնական գործողութեանց շրջանն է , և մէկ մըն ալ այն ազգային կամ ընդհանուր գործողութիւնք , որք երկրորդական կրնան ըսուիլ . վասն զի ուղղակի և լիապէս անոնցմէ կախուած չեն ազգային բաղդը և ազգային յառաջադիմութիւնը :

Երբ մեք երիտասարդութեան այդչափ ընդարձակութիւն կուտամք , երիտասարդութիւնն ալ ամենայն դիւրութեամբ և բոլորական յանձնառութեամբ պէտք է մեզ չնորհէ . որ այն իրողութիւնք որք կենսական են ազգին համար , և զորս հնար չէ Բերեւին և Ֆ Գոյցին ազդեցութեան ներքև թողուլ , պէտք չէ երիտասարդութեան ազդեցութեան ենթարկել . այլ անոնց մէջ երիտասարդութիւնը պիտի վարուի չափաւորութեամբ մը ի մասին որոշողութեան , և իւր սեփական մասը պիտի ըլլայ գործակցութիւն՝ որոշեալ շաւղին վրայ ընթանալով , և քաջամարտիկ զինուորութիւն՝ հրամանատարին անսայլով :

Այլ ես կ'ուզեմ թողուլ ընդհանուր սկզբանց պարունակը , և մտենալով մեր ազգին վիճակին , և ա՛նոր յառաջադիմութեան պէտքերուն , և անոր բաղդին պայմաններուն , ճշդեղ որչափ հնար է Հայ երիտա-

սարդութեան պարտքերը այդ վերջին նիւթերուն մէջ , որով ինքնին ի յայտ կ'ուգայ ևս , թէ ինչ է՝ որ թողուած պիտի ըլլայ իւր կատարեալ ազատութեան :

Առէ՛ք ազգային վիճակը իւր ամբողջութեամբ . ահա՛ւատիկ մեր խօսից նպատակը . բաժնեցէ՛ք ազգային վիճակը իւր գլխաւոր պէտքերուն . ահա՛ւատիկ մեր խօսից նիւթերը : Այնպիսի իմն բաժանում՝ տալ որ գիտնականաբար կատարեալ ըլլայ՝ մեր խօսից ոճոյն իսկ չյարմարիր . վասն զի գիտնական կաճառ մը չէ այս՝ ուր իմաստասիրական ճշդութեամբ պէտք ըլլայ խօսքերը յարգարել : Ազգը կ'զգայ տակաւին դատարակութեան պէտքը . Ազգը պիտի դիմէ տարփանօք լաւագոյն ասպագայի մը . Ազգը պիտի առաջնորդուի ընտիր վարչութենէ մը . Ազգը պիտի բարեկարգէ ընտանեկան կենաց դիրքը . Ազգը պիտի ստանայ օրինաւոր բարոյական կեանք մը . Ազգը պիտի վառուի ազգային կրօնքով մը : Եթէ և ուրիշ նկատողութեան արժանի նիւթեր կան , մեզ շատ է այդչափով դոհանալ . չըլլայ թէ կարի իսկ տարածուելով և մեր միտքը ցրուելով՝ բնաւ իսկ չամփոփուելու վտանգի մէջ իյնամք : Գիտեմ թէ դժուարին մասի մը դուռ կը բանամ , սակայն հարկը դժուարութիւնները տանելի կ'ընէ , և պէտք է որ մտնամ այդ դժուարին մեկնութեանց ալ . բայց նախ սուղ ինչ հանդիստ տալով խօսողիցս և լսողացդ :

Տեա՛րք իմ և Տիրուհի՛ք .

Մարդ մարդու կը նմանի արտաքին տեսքովն և ներքին կարողութեամբ և բնական կազմակերպութեամբ . այլ ունի կարողութեան աստիճանի տարբերութիւններ, որովք մարդ մարդէ կը զանազանի . այլ այդ կարողութեան աստիճանէ զատ զօրաւոր կէտ մըն ալ կայ՝ որ որոշողութեան արմատ կը սեպուի . և այս ալ բնական կարողութեանց կրթութիւնն ու զօրանալն է, որ դաստիարակութիւն կ'ըսուի : Ասով է գլխաւորաբար որ գիտեմք մեք մարդիկներու մէջ դասակարգութիւն մը հաստատել . ունիմք երբեմն այնպիսի անհատներ որք ի բնէ զօրաւոր հանճար և ճարպիկ միտք ստացեալ ունին , սակայն չեմք կարող այնպիսեաց գործեր յանձնել կամ այնպիսիներէն բարիք ըսպասել , ցորչափ գոնէ անկատար կամ չափաւոր դաստիարակութեամբ մը կրթեալ և գործոց յարմարութիւն ստացած չըլլան :

Հայ երիտասարդութիւնը դաստիարակեալ անուանել կը բաղձայի . և երբ չորս կողմն կը նայիմ , և կամ ինձ սովորական պարունակին մէջ կ'ամփոփեմ իմ զննութիւններս , բաւական դաստիարակեալ երիտասարդութիւն մը ունիմք ըսելու համարձակութիւնը կ'զգամ : Բայց երբ իմ հետաքրքիր խուզողութիւններըս մեր տեսած և ճանչցած պարունակէն դուրս կը հանեմ՝ կ'ընեմ քննել այն նորեկ գաղթականները և որ մեր հայրենական երկրէն հոս կը պանդխտին , կը հարցնեմ ուշիմ ուղևորաց՝ որք մեր ժառանգական հայրենիքէն կը վերադառնան , կը հաւաքեմ այն տե-

ղեկութիւնները՝ որք դժուարին և գաղտնի չեն . ո՛հ , զիա՛րդ կը լքանիմ աշխուժէս . և եթէ մայրաքաղաքիս և գլխաւոր քաղաքաց Հայ երիտասարդութիւնը դաստիարակեալ պիտի անուանեմ , սակայն ընդհանուր առմամբ Հայ երիտասարդութիւնը դաստիարակեալ անուանել չեմ համարձակիր : Դուք , Երիտասարդք Հայազգիք Բիւզանդեան մայրաքաղաքիս , դուք եթէ անաչառ ըլլալ ուզէք , և ոչ իսկ բովանդակ մայրաքաղաքացի երիտասարդութիւնը կրնայք դաստիարակեալ կոչել . ու՛ր մնաց որ կարենայք այդպէս անուանել Հայաստանցի երիտասարդութիւնը :

Եթէ մեր զօրութեան և կարողութեան աստիճանը և նաև մարդկութեան տեսակէտին ներքև մեր արժանաւորութեան աստիճանը , նոյն ինքն մեր դաստիարակութեան աստիճանն է , ու՛ր կարենամք ուրեմն զետեղել Հայ երիտասարդութիւնը , երբ անոր մեծ մասը անդաստիարակ է բոլորովին , նշանաւոր մէկ մասն ալ այնպէս թերի դաստիարակեալ , որ գրեթէ ոչինչ կը համրուի :

Այդ ցաւալի ճշմարտութիւնը երկու մեծամեծ պարտքեր կը դնէ ձեր վրայ , ո՛վ դաստիարակեալ անհատք Հայ երիտասարդութեան , գիտցէ՛ք ուրեմն և ըստ այնմ ջանացէ՛ք գործել : Յորչափ արդեան երիտասարդութեան մի փոքրիկ մասը դաստիարակեալ կը համրուի , բոլորին վրայ ծանրացած գործոց բեռը՝ փոխանակ բոլորին վրայ հաւասարապէս բաշխուելու և բեռը թեթեւալու և պատասխանատուութիւնը քիչնալու , քիչերու վրայ ծանրանալով կը մեծնայ և կ'աճի : Որք այդ քիչերուն մէջ գտնուելու բաղդն ունին , պիտի գիտնան թէ սակաւք շատերու

տեղը բռնելու համար՝ պէտք ունին անձանց վրայ բռնադատութիւն գործածել :

Ասոր հետեւանքն է և միւս պարտքն ալ, այս է, հանդերձեալ երիտասարդութեան կամարդեան մանկութեան դաստիարակուելուն համար զնհողութեանց յանձառու ըլլալ : Այդ դաստիարակութիւնը հանգիստ և հանգարտ գործերէն մէկը չէ, և ոչ ալ հնար է որ չափահաս անձանց գործունէութեամբ միայն ի գլուխ ելնէ : Հազիւ թէ արօնց գործն է համալսարանական և բարձր ուսմանց համար աշխատիլ և աշխատակցիլ, մինչ նախնական դաստիարակութիւնը, որուն մեր Հայաստանցին կը կարօտի, զինուորական մրցում մի է ճշմարտապէս, և որք այն չարագուշակ թշնամոյն դէմ մարտնչիլ կը խիզախեն՝ որ է անկրթութիւն, ոչինչ նուազ վտանգաւոր և տաժանելի զինուորութեան մը կը դրուին, քան նոքա որ սուրերու և ուժմբերու դէմ կռուելով կեանքերնին ի կշիռ կը դնեն :

Օճանք և վտանգաւոր գործոց մէջ երիտասարդութեան մասը շատ է, կ'ըսէի ի վեր անդր : Սոյն սկըզբան հետեւողութեամբ կը հրաւիրեմ և կը յորդորեմ զձեզ, Երիտասարդք, Հայաստանի դաստիարակութեան հարկաւոր եղած միջոցներու գործադրութեան : Հայաստանի մէջ ուսում ծառայել. քանի մը տարիներէ ի վեր նշանաբան եղև Հայ երիտասարդութեան մայրաքաղաքիս, և գլխաւորաբար քանի մը թաղերու, որոց մէջ կ'ուզէի ձեր թաղեալ յիշելու բաղձն ունենալ : Քանի մի ընկերութիւնք կանգնուեցան որք Հոյաբընակ աշխարհի զանազան կողմերը իրենց անպարէզ ընտրեցին. և ժրջան աշխատութեամբ նպաստներ հաւաքեցին, քանի մը ազգանուէր երիտասարդք դաս-

տիարակի պաշտամամբ Հայաստան չուեցին, և մինչև ցայսօր երեսնիւ չափ վարժարանք կանգնեցան կամ նորոգուեցան շնորհիւ Արարատեան, Գպրոցասիրաց-Արևելեան և Կիլիկեան ընկերութեանց : Եռամեայ ժամանակէ մը ետքը, այն եռանդը որ առաջ ընկերութիւնները շատցնելու յորդորեց, այսօր փորձառութեամբ զանոնք միացնելու և զօրացնելու կ'առաջնորդէ, և ազգին մէջ նոր զօրութիւն մը ստեղծելու : Երկտասարդք, այդ զօրութիւնը ձեր բաժինն է. անոր չորս կողմը համախմբիլ ջանացէ՛ք :

Հայաստան դաստիարակութեան կը կարօտի և Միացեալ Ընկերութիւնք դաստիարակութեան վառարանը պիտի ըլլան : Ազգս չունի այնպիսի զօրաւոր և մեծազօր նպաստներ՝ որովք հնար ըլլայ իսկոյն բազմութիւ վարժարաններ կանգնել և օժտել : Ազգը պարտաւոր է լումաներէ գահեկան, և գահեկաններէ քսակ, և քսակներէ դրամագլուխ կազմել և ըստ այնմ գործի ձեռնարկել : Յոգնեցուցիչ և լքուցիչ աշխատանք մի է՝ որուն յոգնած անձեր անբաւական են. եթէ համախմբեալ Հայկական Ընկերութիւնն սպառաջ արդիւնք մը պիտի ունենայ, զայն երիտասարդութենէ հարկ է սպասել, որ միայն կարող է անխոնջ կերպով հաւաքմանց տաժանելի գործոյն հսկել, և բաժանորդագրութեանց տարածման համար ճիշդ ու քիրան չինայել : Երիտասարդաց, և մանաւանդ մայրաքաղաքացի երիտասարդաց պարտքն է ևս, ցորչափ տեղացի երիտասարդութիւն կը պակսի որ տեղական դաստիարակի պարտքը կատարէ, ինքն փութայ ընու այդ պէտքն ալ, և առաքելաբար չըլի ի Հայաստան, դաստիարակի պաշտօն վարելու համար :

Ինչ որ ընկերութեանց ընթացքն է և ինչ որ ընկերութեանց գործն եղև, անաչառ քննութեան ենթարկուելով իսկ, գովեստի պէտք է արժանանան: Այն հմտութեամբք զորս ստացած եմ նաև օտար Եւրոպական ազգաց մէջ գործուածներուն նկատմամբ, կը համարձակիմ հաստատել թէ Հայ երիտասարդութեան ի մասինս ըրածը՝ արժանի է ամենայն գովեստից, և իբր անօրինակ իմն ձեռնարկ և յաջողութիւն կըրնայ փառաւորութիւն նոյն իսկ ամենէն յառաջադէմ ազգաց մէջ: Փորձառութեան պակասութիւնը՝ բնական է երիտասարդութեան. այլ Հայ երիտասարդութիւնը ցուցուց զինքն թէ՛ գործունեայ և եռանդուն, թէ՛ փորձառու և խոհեմ, ոչ միայն ընկերութիւններ հիմնելու և գործելու մէջ, այլ և իմաստութեամբ կառավարելու, և այսօր ալ զանոնք միացնելու մէջ: Պատիւ և յարգանք ուրեմն Հայ ընկերութեանց վասն դաստիարակութեան Հայ աշխարհի. փա՛ռք և պարծանք Հայ երիտասարդութեան:

Հայ երիտասարդութիւնն, ոչ միայն դաստիարակ է և պիտի ըլլայ, այլ և ինքն միւս կողմէն բարձր դաստիարակութեան կը կարօտի, եթէ այդպէս կը ներէք ինձ կոչել նաև անձնական և անհատական կրթութեան և կացութեան այն մասը, որով ոք իւր ապագային պատրաստութիւնները կը կատարէ: Նախնական դաստիարակութիւնը մանկութեան մէջ աւարտած երիտասարդութիւնն՝ կարող է տալ զայն իրեն յաջորդող մանկութեան, բայց իրեն ալ բան մը կը պակասի տակաւին: Նախնական դաստիարակութիւնը առնելէ ետքը, ուսումնական կամ արուեստական կամ ճարտարական կրթութեան մը կը կարօտի՝ որ իւր վի-

ճակը պիտի ըլլայ, իւր շահը պիտի հայթայթէ և իւր յառաջադիմութեան պիտի օգնէ: Ահա՛, Հայ Երիտասարդք, ձեր ուշիմութիւնը ցուցնելու յարմար ժամանակը: Ոչ միշտ այդ որոշողութիւնը երիտասարդին վրայ կը մնայ, ինչու որ յաճախ ի մանկութենէ ծնողք և խնամակալք մանկանց վիճակը կ'որոշեն և այս ինչ կամ այն ինչ չեղած՝ երիտասարդութիւնը կ'սկըսի, և երիտասարդն երբեմն իրեն որոշեալ ապագայն կը փոխէ, և երբեմն ազատաբար իւր ապագայն կը սահմանէ. բայց միշտ ինքն է որ փութովն և ջանիւք իւր ապագային համար կ'աշխատի, և իրմէ կը կախուի՝ թէ ոչ իւր ապագային ինչ ըլլալը, գոնէ իւր ապագային ինչպէս ըլլալը:

Ստէպ երիտասարդք փայլուն և շողջողուն գործոց ետեէն կ'իյնան, և դժբաղդաբար յաճախ իրենց նախկին որոշման կամ բերման վրայ կը զղջան. այլ որո՞նն մեղ զնել ի մասինս: Կը խոստովանիմ որ ոչ միշտ կրնամ երիտասարդը դատապարտել: Այլ ցորչալի երիտասարդը կարող անձ մը գիտեմ, ուրիշին բարեբարելու բաւական, իրաւունք կ'ունենամ իւր իսկ բարւոյն համար իրեն յանձնարարութիւններ ընել:

Գիտեմ, Հայ Երիտասարդք, թէ բարձրագոյն ուսմանց պարապելով և ազատական մակածութեանց հետեւելով, ձեզի ապագայ մը պատրաստելու համար տեղական դիւրութիւն մը չունիք, ո՛չ պետութէնէն և ո՛չ ազգէն. բժշկութիւն, փաստաբանութիւն, ճարտարապետութիւն և նմանօրինակ գիտնական արուեստներ կարող չէք դիւրութեամբ ստանալ աստէն,

և որք ասոնց կը փափագին՝ պարտաւոր են ցեղ ցեղ դժուարութեանց յաղթել և այնպիսի միջոցներ ունենալ, որոց ոչ ամենայն ոք կարողութիւն ունի: Քրտեմ ևս թէ սովորական արուեստք անպիսի անարդ վիճակի մը մէջ պահուած են, որ քիչ մը կը թեալ և դատարարակեալ երիտասարդք անկէց կը փախչին: Վաճառականութեան բաղձանքը սկսած է տարածուիլ քաջաբերեալ մանաւանդ ի յաջողելոյ ոմանց, որք այդ ճանքով իրենց հանգիստ և փառաւոր վիճակ մը կը բացան պատրաստել. բայց և այս առթիւն մէջ գոնէ համեստ և չափաւոր դրամադուլի կը ինդըուի, որուն ոչ ամենայն ոք արժանացած է ի բաղդէն: Վետական պաշտամանց մէջ յոյս և պատիւ աշուրնիդ կը շլացնեն և եռանդեամբ անոնց ետեւէն կ'ըլլաք, բայց ոչ միշտ ուրախութեամբ սոյն պաշտամանց մէջ կը մնաք, վասն զի յաճախ ակնկալութեանց ի դերեւ ելնելը և անհաստատութենէ յառաջ եկած հետեւանքը զձեզ կը լքուցանեն: Ահա բազմամբօխ երիտասարդութեան մէկ մասը դեռ իւր վիճակը որոշած չէ. ուրիշ մէկ մասն ալ ընտրածէն աժգօհ է. ուրիշ մաս մըն ալ փնտռածին չհասնիր, և մեր Հայ երիտասարդութիւնըն այսօր մեծ խեղճութիւն և չիօթութիւն կը կըրէ ի մասինս:

Յորչափ երկիրը՝ ազգը և տէրութիւնը չեն կրնար ամէն դիւրութիւններ ընծայել, ձեր նեղութեան բոլոր պատճառը դուք չէք, և ես չեմ ուզեր խստիւ խօսիլ ձեզի հետ, ո՛ր Հայ Երիտասարդք, կ'արդահատեմ յաւէտ զձեզ, որ յակամայս կը կրէք և անպարտական զոհեր էք երկրիս յետամնաց վիճակին, Բայց որովհետև այդ վիճակին ալ դարմանը մեծաւ

մասամբ ձեզմէ կ'սպասուի, որք արդէն գործունէութեան ասպարէզին մէջ մտած էք, և դամ քան զդան պատասխանատուութեան ներքև ալ կը մտնէք, ուստի մի՛ անգործ մնայք: Ներկայ երիտասարդութիւնը պէտք է մասնաւոր պարտք մըն ալ ճանչնայ, և արութեամբ պէտք է գործէ: Շլացուցիչ, արտաքնայարդար, անհաստատ և դիւրակեցիկ գործերու մոլութենէն խորչեցէք, ո՛ր Հայ Երիտասարդք, և ազգին բողբոլին պակաս եղող մէկ կէտը լեցունել և դարմանել ջանացէք: Բաւական պետական պաշտամանց նորոնձաներ կան և պիտի ըլլան. բաւական գըրադրութեան զբաղմամբ կեանքերնին ճարելու հետամուտներ կան. գիտնական զբաղմանց համար ազգին և երկրիս մէջ ընդարձակութիւնը շատ չէ. իսկ արհեստից ինքզինքնին նուիրողներ խիստ քիչ են, մինչ կարի շատ պէտք էր որ ըլլային: Բայց արհեստ կիմանամ յառաջադիմութեան ոգւոյն համեմատ, նորահնար գործարանաց և մեքենայից ձեռնտուութեամբ և նոր դարուս ճաշակաց և ակտորժակաց համեմատ: Այսօր արհեստաւորութիւնը կարծես թէ անկիրթ և անդաստիարակ անձանց միայն պահեալ կը սեպուի, և ընական կերպով այսպիսեաց ձեռքը մնացած արհեստը կոչու ու բիրտ կը մնայ և պատիւ չբերեր արհեստաւորին: Երբ դաստիարակութիւն առած անձեր ձեռագործի կամ արհեստի մը կ'զբաղին, հնար չէ որ իրենց ստացած ճաշակէն և կրթութենէն մաս մըն ալ իրենց արհեստին և գործոյն չիփխանցեն: Այս կերպով միայն Եւրոպէ կրցաւ իւր արհեստից յառաջադիմութեամբը երջանկանալ. վասն զի կրթեալ անձեր արհեստաւորաց դասը սկսան կազմել: Արհեստներով

հարստութիւն կու գայ աղղին մէջ, արհեստներով հարստութիւն կը բղխի մեր հայրենեաց մէջ, արհեստներով պիտի կարենամք մեք յաղթել այն մեծ ցաւը որով այսօր ազգս կը տառապի ամենուրեք կարօտութիւնը :

Հայ Երիտասարդք, և դուք ի մասնաւորի, որ կըթուլեան սկզբունքը ընդունած էք և դաստիարակութեան բարիքը վայելած էք, մի խիստ երևնան խօսքերս ձեզի, երբ զձեզ արհեստաւորաց դասին մէջ խառնիլ կը յորդորեմ: Արհեստից մեր մէջ պակասութենէն է, որ մեր անձնական և ընտանեկան ամեն պէտքերը մեք չեմք կրնար արդիւնաւորել, և հարկատու եմք միշտ օտար աշխարհներու, անոնց ձեռք արուեստակեալ նիւթերը գնելով, կամ հարկատու եմք մեզի հետքնակակից ազգաց՝ որք իրենց արհեստիւ մեր դրամը կը հաւաքեն: Հայք այսօր, նաև մայրաքաղաքիս մէջ՝ ուր կը կարծեն թէ յառաջագիմութեան բարձունքը հասած են, շարունակ իրենց անձնական և անական պիտոյից համար օտարաց ձեռակերտները և ձեռագործները կը գործածեն, և Հայուն դրամը Հայուն չդառնայր, այլ միշտ օտարին ձեռք կ'անցնի: Այս նիւթին վրայ բազումք արդէն խորհեցան և գրեցին, և ծերունազարդ հայրն Պօղոս Վարդապետ Պօյնուէրեան մասնաւոր հրատարակութեամբ մեկնեց և հաշիւներով իսկ ցուցուց՝ թէ ազգին մէջ «Գործ կայ, գործող չկայ»: Պէտք է որ Հայ երիտասարդութիւնը ուշի ուշով քննէ այդ կէտը. ոչ իբր վերացական ճշմարտութիւն մը կամ իրմէ օտար նիւթ մը, այլ իբր ուղղակի իրեն պատասխանատուութեան ներքև ինկած կէտ մը:

Մեր տեղական պէտքերէն զատ, հարկ է որ ինկատի առնուին նաև մեր Հայրենեաց պէտքերը: Հայաստան, եղբա՛րք, դիտէք ամենքնիդ թէ արհեստից նշոյն իսկ չունի: Ինչպէս նախնական դաստիարակութեան բարիքը կը փութամք տարածել, պէտք է որ արհեստական դաստիարակութեան պէտքն ալ հոգամք. եթէ առաջնով միտքերը պիտի մշակեմք, երկրորդով ընկերական կենաց պէտքերը պիտի հայթայթեմք: Օտարք երբէք չեն մտածեր մեր հայրենեաց բարիքը. կրնան արուեստակեալ նիւթեր տանիլ և թանկագնոյ վաճառելով մեր ազգատիկ հայրենակիցները խաբել և թալլել. սակայն արհեստը չեն տանիր երբէք: Եթէ և մեք իսկ չեմք հոգար արհեստ տանիլ, ի՞նչպէս կրնամք օտարազգին եպերել իւր այդ ընթացից նկատմամբ: Միւս կողմէն՝ երկիր բերրի է Հայաստան և երկիր արդիւնաւոր, ցարդ կոյս մնացած ոչ միայն արուեստական մեքենայից ժանիքներէն, այլ և նոյն իսկ հողագործական արօրին թաթերէն: Ո՞վ որ այդ երկրին մէջ իւր շահը հաստատել գիտնայ, ապահով եղէ՛ք՝ որ երկիրն ալ պիտի գիտնայ իւր բարբերարին ջանքը բեղմնաւորել. երանի անոնց որք առաջին անգամ այդ գործոյն պիտի ձեռնարկեն, վասն զի ոչ միայն ազգասիրական պարունակին մէջ գովեստ և պարծանք պիտի ստանան, այլ և շահասիրական պարունակին մէջ իրենց ջանից և աշխատանաց արգասիքը պիտի քաղեն:

Ապահովութեանց պակասութիւնը իբր մշտատե չքմեղանք մեր գիմացը կը դրուի. սակայն ես այդու իսկ չպիտի հանդարտիմ և չպիտի ներեմ որ դուք ալ հանդարտիք: Արդէն դիտէք, եղբա՛րք, թէ Հա-

յաստանի մէջ ոչ ամեն կողմ և ամեն դաւառ անապահովութիւն կը տիրէ. գիտէք ևս թէ աւուրս պարագաները այնպէս են, որ եթէ ուղուի քաղաք մը կամ գիւղ մը ապահովութիւն հաստատուիլ, այսօր անհրնար չէ զայն հաստատել, նկատելով Բարձրագոյն Պետութեանս ձեռնառութիւնը, օտար տէրութեանց հովանաւորութիւնը, և ուրիշ միջոցները զորս մեկնել աւելորդ է, վասն զի դուք ձեզէն զայն կ'իմանայք: Մի' մոռնայք ևս յուշ բերել, թէ ապահովութիւնը չկրնար ուշանալ, և կը հաստատուի. և երբ կը հաստատուի, կարող պիտի ըլլա՞մք արդեօք անմիջապէս մեք ալ հարկաւոր անձերը գտնել՝ և միջոցները ունենալ՝ և հիմնարկութիւնները կատարել ի Հայաստան՝ արուեստից և ճարտարութեանց հաստատութեան և զարգացման մասին: Եթէ այդ երջանիկ օրը այսօր եղած ըլլար, և վաղիւ գործոյն ձեռնարկելու պարտքն և առիթը զգայինք, — ամօթ է խոստովանիլ, բայց և միանգամայն պարտք է ստոյգը խոստովանիլ, — ազգս կարողութիւն չեր ունենար իւր պարտքը կատարել: Հապա ուրեմն, Երիտասարդք Հայազգիք, ձեր պարտքն է զգալ այդ պէտքը. ձեր պարտքն է ձեռնարկել դարմանին. ձեր պարտքն է այնպիսի գործառնութեանց ձեռնարկել որ վերջէն կարող ըլլաք սոյն նըպատակին յարմար գործողներ և գործաւորներ և գործիներ ըլլալ: Այս օրուրնէ ուրեմն սնտաի և պաճուճազարդ զբաղանաց և անհիմն գործոց բաղձանքը և սէրը թօթափեցէ՛ք. և դուք որ կրթեալ էք և դաստիարակեալ, դուք ձեր ձեռքը առէ՛ք արհեստից մեծ զօրութիւնը, ճոխութեանց մեծ աղբիւրը, ազգային կարողութեան մեծ զազանիքը. եղէ՛ք ազգին ձերում

բարերարք, և դուք ալ կը բարերարուիք անշուշտ ձեր բարերարութենէն, նաև նիւթական արդեամբք և վայելիւք:

Ձեմ անդիտանար թէ այդպիսի մեծամեծ իրողութեանց մէջ մասնաւորաց ճիգը և գործը կղզիացեալ մնացած ատեն՝ ազարդին կ'ըլլան. ուստի և ընկերութեանական զօրութիւնը կը պարտաւորի իւր հովանաւորութիւնը տարածել: Նախնական դաստիարակութեան համար ուրախութեամբ նոր մեծ կեդրոնի մը հաստատութիւնը յիշեցի Միացեալ Ընկերութեանց շնորհիւ: Այդ բարձր և իրական դաստիարակութեան համար ալ նոր կեդրոն մը կը ցուցուի մեզ ի հեռուստ՝ Բարեգործական, Տնտեսագիտական, կամ թէ ուրիշ մէկ անուամբ մը կազմուելիք Ընկերութեան կամ Միաբանութեան հաստատութեամբ, որուն վրայ զօրաւոր միաբեր կը յոգնին 1878 տարուրնէ ի վեր. այլ դեռ գործնական ձև և գործադրութիւն չտացաւ: Օրերը կ'անցնին և շահաւոր ժամանակը կը սահի, կարծեմ թէ ատենը հասած է՝ որ այդ գործոյն ալ ըսկըզնաւորութիւնը և արդիւնաւորութիւնը տեսնելու բաղձն ունենամք. և ինչպէս որ Միացեալ Ընկերութիւնը հիմնական դաստիարակութեան կեդրոն մը ըլլալ սահմանուած են, այդպէս և այս միւս նոր և զօրաւոր Միաբանութիւնը՝ նիւթական և արհեստական դաստիարակութեան կեդրոն ձևանայ:

Ազգին պէտքերը կ'աճին աստիճանաբար՝ որչափ բարձրագոյն և մերձաւորագոյն ապագայ մը կը սկսիմք նշմարել մեզի համար, և կը յուսամք թէ Հայութիւնն ոչ ևս կրնայ անկեալ և կործանեալ մնալ ի վերայ երկրի:

Սրդէն շարժման նշանները տուաւ , մանաւանդ թէ ներքին շարժումն ալ սկսաւ . օտարք իւր ձրից և կարողութեանց վկայեցին , և հետազննինք բարեյոյս կարծիքներ յայտնեցին իրեն վրայ : Մեք իսկ մեր վրայ սկսանք աւելի վստահութիւն ունենալ : հաստատեցինք և պնդեցինք յանդիման աշխարհի թէ ազգութիւն մի եմք բոլոր կարևոր ձրիւք ճոխացեալ . խնդրեցինք և թախանձեցինք որ մեր ազգութիւնը ձևոյ մը ներքև ճանչցուի , և ի ծայր ընդարձակ կայսերութեանս , որոյ հովանւոյն ներքև կը գտնուիմք , Հայ ժողովուրդը գտնայ իւր երջանկութիւնը , և վարչութեան լեզուովն և անձերով սոյն կէտը ապահովուի . վասն զի այս միայն է Հայ ժողովրդեան և Հայ գաւառաց բարօրութեան և հանդարտութեան բարիքը շնորհելու միջոցը : Եթէ յառնէին մեր հարք և լսէին մեր սոյնօրինակ բարբառը , հրճուալից ապշութեամբ պիտի լեցուէին անշուշտ . այլ աշխարհ որ զմեզ լսեց՝ չզարմացաւ , անօրինակ չդատեց , անիրաւ չվճռեց մեր խօսքը : Բազմազան շահերը և նախանձընդդէմ պետական տեսութիւնները կըռեց Եւրոպէ , և մասամբ միայն գործադրեց առ այժմ մեր խնդիրը : Մեք չկասեցանք և չպիտի կասիմք . մանաւանդ որ հաւատք ունիմք քաղաքական գործոց ընթացից վրայ . թէ հակառակութիւնք և զլացմունք ոչ թէ խնդիր մը և պահանջում մը կ'ոչնչացնեն , այլ մանաւանդ թէ զայն կ'աճեցնեն : Նաև տերեք թափեալք և ոտք քանցեալք , արմատին ոյժը կ'աւելցունեն և ոչ թէ բոյսը կը ցամաքեցնեն : Ս,յդ է մեր հաւատքը , Հայազգի Եղբարք . այդ հաւատքին համեմատ կը գործեմք ձերք և արք , երիտասարդք և մանկունք , որ և ազ-

գասէր ունկնդրացդ գաղտնիք մը չէ : Ս,յդ ապագային նկատմամբ ալ երիտասարդութեան դիրքը և պարտքը մեկնաբանել կ'ուզէի . սակայն , եթէ օրէն է անկեղծաւոր յայտարարութիւն մը ընել , շուարեալ եմ ինչ ձևով խօսիլ և ինչ ոճով իմ բուն միտքս բացատրել , որ ոչ օրինաւորութեանց սահմաններուն դէմ մեղանչեմ , և ոչ ալ իմ ներքին զգածմանցս բացատրութեանէն բան մը զեղչեմ :

Գժուարին գործոյ մը առջև երիտասարդութեան պարտքը մեծ է , վասն զի իրեն մասն է դժուարութեանց դէմ յաղթանակ կանգնել : Ինչ է այսօր մեր ապագային համար բռնուելու ճանբան : Եթէ եղած հարստահարութեանց ձայնը Օգոստափառ կայսեր հասցնելով , եթէ եղելութեանց վէպը հովանաւոր պետութեանց հաղորդելով , եթէ կանխատես զգուշաւորութեանց մէջ քաղաքագիտական ձևերը պահպանելով ամենայն ինչ աւարտէր , թերևս երիտասարդութեան գործ չէր գտնուէր , և ազգային վարչութիւնն իւր գլխովն և անդամովք և գործակցօք ամեն բան կարող կ'ըլլար ինքնին աւարտել : Սակայն ո՞ չգիտեր թէ այսչափով գործն չլմնար . և այդ միջոցներն թէպէտ հարկաւոր , թէպէտ զօրաւոր , թէպէտ շահաւոր , սակայն մինակ մնացած ատեննին արդիւնք չեն կրնար պտղաբերել : Ստոյգ է որ ճանապարհ յորդեցին , նախապատրաստութիւն կատարեցին , սակայն ամեն Հայուն խելքը կը հասնի՝ որ եթէ աւելի ինչ չգործուի միջոցները պատրաստելով և խոչնդոտները բառնալով , ելքն կեղակարծ կը մնայ :

Ինչ բառ գործածեմ , որ միտքս յայտնեմ . ինչպէս իմացնեմ թէ պէտք է՝ որ իւրաքանչիւր Հայ սիրտ

անհատաբար զգայ իւր ազգային արժէքը, և անոր գործակցելու հարկը: Ինչպէ՞ս զրուցեմ որ հասկցնեմ՝ թէ Հայուն սիրտէն պէտք է ելլայ յուսարեկ զգածմանց տպաւորութիւնը՝ որով ստէպ իւր ձեռուընները կը կապուին և կարևորը չգործեր: Ինչպէ՞ս խօսիմ որ համոզեմ՝ թէ այդ գործերուն մէջ ամեն բան ուրիշէն յուսալ անխելքութիւն է. և ով որ կ'ուզէ յաջողիլ, նախ ինքն իրեն պիտի օգնէ՝ որ ուրիշի օգնութեանն ալ արժանանայ: Ինչպէ՞ս բացատրեմ՝ թէ ազգայնութեան և ազգային դրից առաջին տարրը՝ այն ուժով և հաստատութեամբ իւր կամաց մէջ զղալն է: Ինչպէ՞ս հաստատեմ՝ թէ սրտի և մտաց մէջ ըզգացեալ և իմացեալ ազգային ապագայն՝ գեղեցիկ նկարի և գեղեցիկ նկարագրի մը ճշմարտութենէն տարբեր իրականութիւն մը չարդիւնաւորեր: Ինչպէ՞ս այդ բաները մեկնեմ, ունկնդիրք իմ, առանց օտարոտի մտաց ամբաստանութեաններքև իյնալու, բայց և միանգամայն առանց խօսիցս և ըզձիցս ազդուութենէ նշանախեց մը պակսեցնելու:

Արգահատեցէ՛ք իմ վիճակիս վրայ, խօսիցս տկարութեան դուք օգնեցէ՛ք, և ինչ որ ես չեմ կրնար ըստ արժանւոյն բացատրել. դուք ձեզէն իմացէ՛ք, կ'աղաչեմ, դուք ձեզէն ձեզի մեկնեցէ՛ք: Այլ հոն մի՛ դադարի՛ք և մեկնութեամբ և իմացողութեամբ մի՛ շատանայք, վասն զի գործելոյ տտենն է. «Ահա՛ ժամանակ ընդունելի, ահա՛ օր վրկութեան»:

Ունի՞ արդեօք մեր այժմեան երիտասարդութիւնը այն հոգին՝ զոր ընդ աղօտ գոնէ կրցայ ձեզի իմացնել: Ուր էր թէ կարենայի և համարձակաձայն բարբառով գոչէի, Այո՛: Կայո՛ այդ հոգին ունի: Սա-

կայն ես չեմ ուզեր ո՛չ զձեզ խաբել և ո՛չ ես ինքն խաբուիլ: Մեր քաղաքացի առոյգ երիտասարդները խօսից մէջ շատ եռանդով վառած կը տեմուին. այլ ներեցէ՛ք ինձ յաւելուլ ես, թէ ըրածնին ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ըստ առակին, «Սենեկի մէջ սուր շողացուցանել»: Իսկ որք բուն իսկ գործոյն տեղը կը գտնուին, որովհետև աւանդական վհատութենէ զատ ուրիշ զգածում չունին, հարստահարող կեղեքչին թողած հետքերէն զատ բան չեն տեսած, յուզկահար աւաղակին հասուցած միասնեբուն դարման մը չեն նշմարած, Ինքնակալ Պետութեանս տուած խոստմանց և խօսած քաջալերութեանց ձայնն իրենց չէ հասած, քաղաքական մասին մէջ արուած ապահովութեանց ազդեցութիւնը չեն իմացած, դարբերուն փոփոխութեամբ և հողովմամբ իրաւանց և արդարութեան ստացած արտաքին ոյժը չեն հասկցած, անցնիւր ազգայնոյ և քաղաքացւոյ իր երկրին խաղաղութեան և իւր իրաւանց պաշտպանութեան համար անձնական պարտաւորութիւններ ունենալն չեն լսած. այդ առոյգանձն երիտասարդութիւնը, կ'ըսեմ, որոյ տեսքն և կայտառութիւնը կ'արդարացնէ ըստ ամենայնի Քաջացն Հայոց աւանդական փառաւոր անուանակոչութիւնը, որ և եթէ զգայր և գիտնայր, ոչ որպէս զայլն ձեռն զգօտուով կը մնայր, երկիւղալից անգիտութեան և տգիտական երկիւղածութեան ներքև անգործ կը մնայ և չգործեր ըստ իւր կարողութեան, չգործեր յօգուտ Հայ ապագային:

Այդպէս գիտութիւն և զօրութիւն, կրթութիւն և կարողութիւն իրարմէ հեռու մնացած ըլլալով և չմիանալով, երկուքն ալ անօգուտ կը մնան Հայ երիտա-

սարդութեան ձեռքը՝ նկատմամբ Հայ ազգայնութեանն մինչ իրարու խառնեալ, ազգու և նշանաւոր արտադրեալ մը հանել կարող էին : Այդ գործն ալ դաստիարակեալ Հայ երիտասարդութեան պարտքերէն մին է, վասն զի իրեն աշխոյժը, և իրեն տոկուն գործունէութիւնը միայն կարող են ի գործ դնել պահանջուած միջոցները : Այլէ, Երիտասարդք Հայազգիք միթէ չէ՞ք և դուք սերունդք նոյն նախնեաց, միթէ և դուք չէ՞ք պատրաստուիր վայելել նոյն ապագայն որուն ազգն բոլոր կ'սպասէ : Ինչպէ՞ս կ'սպասէք հնձել եթէ չէք սերմաներ : Գուք որ կրթութիւն և գիտութիւն ունիք, մատի՞ք յառաջ. հաղորդեցէ՞ք ձեր ունեցածը ձեր երիտասարդակից եղբարց՝ որք զօրութիւն և կարողութիւն ունին : Հայաստանի Հայ երիտասարդութիւնն ալ թօթափէ իւր վրայէն նկուն վիճակի փոշին, ճանչնայ զինքն՝ ինչ որ է, ճանչնայ զինքն՝ ինչպէս պիտի ըլլայ, ճանչնայ ապագայն որուն ազգն կը ցանկայ, ճանչնայ այն պարտքը՝ զոր այդ ապագային համար ունի. գիտնայ ճանչնալ, գիտնայ և յուսալ, գիտնայ գործել, գիտնայ և արդիւնաւորել. և այն գեղեցիկ ապագայն զոր մտօք կ'երևակայեմք և որուն սրտիւ կը բաղձամք, իրօք ևս ստանամք :

Երիտասարդութեան գործունեայ դեր մը սահմանեցինք կատարել. բայց չբաւեր ձեռս ունենալ ի գործ, պէտք է ևս գլուխ ունենալ ի խորհիլ և յառաջնորդել. և այդ դերը վարչութեան սեփական է : Վարչութիւն անուամբ չեմ ուզեր իմանալ բացառաբար կեդրոնական վարչութեան լրումը կազմող Արօնական և Քաղաքական ժողովոց Խառն ձևը՝ Պատրիարքի մը նախագահութեան ներքեւ. այլ կը տարա-

ծեմ այդ անունը առ այն ամենայն պաշտօնեայ կամ պաշտօնատէր, խորհուրդ կամ ժողով՝ որ ազգային մատակարարութեան ձևոյն կը մասնակցի. ազգային Ընդհանուր ժողովէն սկսեալ, մինչև գաւառաց մէջ գիւղորէից Թաղական խորհուրդները, Պատրիարքէ սկսեալ մինչ ցվերջին Աւագերէցս՝ ի գիւղորէս որք տեղական վարչութեանց կը նախագահեն : Աւելցուր այս ամենուն վրայ ընտրողական և ընտրելիական իրաւունքները, ուստի սահմանադրական սկզբանց համեմատ վարչութիւնն ծնունդ կ'առնու, և իբր թէ վերստին ի նոյն կը վերագաւնայ համարատուութեան պարտքովը : Ազգային զոյութեան մէջ վարչութիւնն էական մէկ մաս մըն է. և Հայ երիտասարդութեան վրայ խօսած ատեննիս, հարկ է որ անոր՝ վարչութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւններն ալ մտաւցուցութեան մէջ չըթողումք :

Յորչափ ըստ Սահմանադրութեան ընտրող է քրտան և հինգամեայ և ընտրելի երեսնամեայն, և ըստ մեզ երիտասարդութեան սահմանը կը փակեն քառասնամեայք, հնար չէ երիտասարդութիւնը վարչութենէ հեռու բռնել ըստ ամենայն մասանց, մանաւանդ որ շատերու բերնէն ալ կը լսեմք թէ վարչական մարմինք կը վերանորոգին երիտասարդաց մասնակցութեամբ, թէ օրէնսդիր ժողովոյ և թէ վարիչ պաշտօնէից նկատմամբ. մինչև իսկ պատրիարքական բարձր իշխանութիւնը յանձնուեցաւ մեր Ազգանուէր Հօրն Երանաշնորհ Տեառն Տեառն Ներսիսի, մինչդեռ յերիտասարդական հատակին կը ցանուէր, որպէս զի երիտասարդական գործունէութեան ձիրքն ալ իրեն հետ բարձրանայ ի բարձաշնորհ աթու պատրիարքա-

կան . թո՛ղ զայլս՝ որ նորա իշխանութեան ժամանակ՝
 և նաև յառաջագոյն , ուրիշ ազգային իշխանութեանց
 և աստիճանաց կոչուեցան իրենց երիտասարդական
 հասակին մէջ , և ազգային գործոց մեծապէս ձե-
 ռընտու եղան իրենց աշխուժիւ և իմաստութեամբ :

Ոչ որ կ'ուրանայ երիտասարդութեան կարողու-
 թիւնը և երիտասարդութենէ ակնկալեալ աշխոյժ
 գործունէութիւնը՝ և կ'ընդունին ամենեքին թէ մե-
 ծապէս օգտակար կրնայ ըլլալ խառնել զերիտասար-
 դըս ի գործս վարչականս : Չուզելով իսկ հեռանալ
 այն կարծիքներէն՝ որ այսօր տարածեալ են , և տա-
 րածեալ ըլլալոցնին հեղինակութիւն կ'ստանան , չու-
 զելով նաև նուազել իւր երիտասարդութեան պար-
 ծանքը և արդիւնքը և գործունէութեան ասպարէզը ,
 տակաւին չեմ՝ յորդորեր երիտասարդութիւնը որ նոյն
 բուռն զօրութեամբ՝ որով զինքը յորդորեցի ազգային
 դաստիարակութեան և ապագայ վիճակին աշխատիլ ,
 հետամուտ լինի ևս վարչութեան աթոռները և պաշ-
 տօնները զբաւել , և այդ կերպով ջանալ յօգուտ և ի
 նպատակ ազգային յառաջագիմութեան ի պաշտօնէ գոր-
 ծել :

Արդէն մինչև երեսնամեայները , որ է ըսել երի-
 տասարդութեան առաջին կէտը , ըստ Սահմանադրու-
 թեան իրեն դիմացը փակեալ կը գտնէ պաշտամանց
 դուռները . իսկ միւս կէտին համար ես յորդոր պիտի
 ըլլամ , որ բաղձանքով այդ պաշտամանց ետևէ չըլ-
 լայ : Պաշտամունք՝ որչափ թեթև և սովորական , տա-
 կաւին իրենց հետ պատասխանատուութիւն մը կա-
 պուած ունին , և հետևանաց տեսութեամբ ձեռնար-
 կութեանց մէջ դանդաղութիւն կը մտածանեն , ուրի-

չին ընելիքը քննելու և նախատեսելու սպարտաորու-
 թեամբ՝ յաճախ անձնական գործունէութիւնը կը դա-
 դարի , և խոհեմութեան խրատները կատարելու հա-
 մար՝ աշխուժին շիջելը կը նուազին : Երկու բան մէկ
 տեղ ընել անհնար է : Փորձով իսկ տեսած եմ , և
 դուք ալ հարկաւ նկատած էք , թէ ամենէն վառ-
 վառն երիտասարդը՝ երբ պաշտօնի մը գլուխը կը
 գրուի , յանկարծ կը փոխուի , հնացեալ խոհեմ անձի
 բնաւորութիւնը և յատկութիւնները կ'զգենու : Այդ-
 ակ ամենէն բնական հետևանքն է , վասն զի նովին
 իսկ որ պաշտօն մը կ'ստանանէ , մէկէն պատասխանա-
 տուութեան ծանր բեռին տակ կը մտնայ , մնացեալ
 ծանր հետևանքներով մէկտեղ՝ զորս արդ ևս կը համ-
 րէի :

Չեմ գիտարիւր երիտասարդի մը պաշտօն յանձ-
 նուած ատեն , այլ միայն կ'ըսեմ թէ պաշտօն յանձն
 առնող երիտասարդը նովին իսկ երիտասարդութենէ
 դուրս կ'ելնէ , և առն կատարելոյ գործերը և յատ-
 կութիւնները իրեն կը սեփհականէ . երիտասարդու-
 թեան համար կորուստ մըն է , մանաւանդ երբ երի-
 տասարդութիւնը մերինին պէս դեռ տկար է թուով
 և զօրութեամբ և զարգացմամբ , և ոչ իսկ իւր գոր-
 ծոյն կը բաւականանայ . ուր քառամնամեայն անցու-
 ցած անձինք բաւական թուով , կարողք և փորձա-
 ռուք , այլ որ ոչ կարեն երիտասարդաց գործերը կա-
 տարել , շատ աւելի դիւրութեամբ և յարմարութեամբ
 վարչական պաշտօնները կրնան ստանանել : Գործերը
 կը բաժնուին , գործողք կը շատնան , ամեն դասէ
 և հասակէ անձինք պիտանի կրնան ըլլալ , և աս ալ
 իբր լոկ անտեսագիտական սկզբան հետևում մը նկա-

տուած ատենն իսկ, մեծ ծանրակշռութիւն կ'ստա-
նայ և խոհական մտաց ընդունելութեան և հաւա-
նութեան կ'արժանանայ :

Ոմանք մեծ ինչ կը կարծեն առաջարկել, խընդ-
րելով որ ընտրելեաց համար սահմանեալ երեսնամեայ
հասակը գոնէ ցքսան և հինգ իջեցուի, որպէս զի ա-
ւելի աշխոյժ տարր մը ազգային պաշտամանց մէջ մու-
ծուի: Ես հակառակը կը կարծեմ բոլորովին, և կը
դատեմ թէ իմաստութեամբ գործուած է այդ հասա-
կը սահմանուած ատեն. որոյ իմաստը ոչ թէ քսան և
իննամեայն կամ քսան և հինգ կամ նաև քսան և միա-
մեայն անկարող հրատարակել է ազգային պաշտօն մը
ստանձնելու, այլ յաւէտ անտեսագիտական առմամբ
և ընդհանուր օգտին տեսութեամբ, պատասխանատու-
ութեան ենթարկեալ տաղտուկ և հանդարտ պաշ-
տօններէն, աւելի առոյգ երիտասարդները հեռացնել՝
որ ազգային յառաջադիմութեան աշխոյժ գործաւոր-
ները ըլլան: Իսկ օրինական արգելքը երիտասարդները
փորձութենէ ալ կը պահպանէ, զի թէ գուռը
բայ ըլլար, շատ կարող երիտասարդք կրնային պաշ-
տամանց առերևոյթ հրապուրանքէն խաբուիլ, և ա-
նոնց հետամուտ ըլլալով իրենց սեփհական գործու-
նէութիւնը խափանել: Չըլլայ թէ երիտասարդութիւ-
նը մեծ բարենորոգում մը պահանջել կարծելով՝ աշ-
խատի սահմանադրական ընտրելիութեան տարիքին նու-
ազումը պահանջել: Ամենայն դր որ ճշմարիտ ազգա-
սէր է, կարծեմ թէ իմ համարձակ խօսիցս և յայտա-
րարութեանցս կը ձայնակցի. բաւական է որ երիտասար-
դութեան երկրորդ կէսը, այն որ աւելի այրութեան
մօտ է, երեսնամեայէն ցքառասնամեայն ենթակայ է

պաշտօնատէր լինելու, ինչ որ սահմանադրութիւնը
արդէն շնորհեց ամենուրեք, մեք ալ յարգեմք. բայց
գոնէ առաջին կէսը ամբողջաբար երիտասարդական
գործունէութեան պահեմք: — Հեռու ուրեմն պա-
հեմք երիտասարդութիւնը հասարակային գործոց մաս-
նակցութենէն: — Ես ինձէն կ'իմանամ թէ այդ հար-
ցումը բնական հետեանք մի է նախընթացաբար զրու-
ցածներու: Սակայն ես չեմ կարծեր թէ հասարա-
կային գործոց մասնակցութիւնը սոսկ սահմանադը-
րական պաշտօնավարութեան վրայ կայացեալ ըլլայ,
և առանց ասոր հնար չըլլայ հասարակային գործոց
մասնակցիլ: Ինչ են ուրեմն ազգային յառաջադիմու-
թեան համար թափուած ճիգեր, դաստիարակութեան
համար եղած աշխատութիւններ, հրատարակութեանց
և մամլոյ համար տրուած փոյթեր, գիտութեանց և
մակաժութեանց ստացման համար եղած ջանքեր,
արհեստից զարգացման և տարածման համար հոգեր
և քրտինքներ, ազգային հոգւոյն զօրանալուն և ի-
րականանալուն համար կերպ կերպ հնարքներ. ար-
դեօք այս ամենայն և ասոնց նման աշխատանքներ
չե՞ն բաւեր, որ հասակ մը իրեն գործունէութեան
ասպարէզ, ներքին գոհունակութեան պատճառ և հա-
սարակային գործոց մասնակցութեան առիթ ունենայ:

Բայց ուրիշ մասնակցութիւն մըն ալ կայ, այն է
ընտրողութեան իրաւունք. ամէնէն մեծ իրաւունքը՝ ո-
րով ոք ազգային պաշտօնավարութեանց կը կոչէ այն
անձը՝ որոյ սկզբունք, գաղափարք, ճիւրք, արդիւնք և
բարոյական յատկութիւնք ոչ միայն զինքն արժանի կ'ը-
նեն բացարձակաբար, այլ և զինքն յարմար դատել
կու տան ժամանակին և հարկին պարագայից համե-

մատ : Ես երիտասարդութեան համար ամբողջ կ'ուզեմ այդ իրաւունքը , և ոչ իսկ կրնամ շատանալ քրտան և հինգամեայ միայն տալով զայն , այլ կը խընդրեմ , որ ամենեքին որ քսանամեայ հասակին լրացունելով երիտասարդութեան մէջ կը մտնեն , անմիջապէս ընտրողի իրաւունք ստանան . ընտրողութեան համար դրուած ուրիշ պայմանները թեթեւնան ըստ կտրի , ծանրացնելով միայն դաստիարակութեան պայմանը , որ ընտրող չկարենայ ըլլալ ոք , որ հրաւիրագիրը չգիտեր ընթեռնուլ և ստորագրութիւնը չգիտեր դնել ընտրութեանց աղիւսակին վրայ : Այդ կէտերը հոս չեմ կրնար օրինաւորապէս առաջարկել . բայց ուխտիւք կը խնդրէի որ օրինաւորապէս առաջարկուէին և օրէնսդիր իշխանութենէ ընդունուէին : Իմ կողմէս կը յաւելում յորդորել երիտասարդութիւնը՝ որ իւր ընտրողական իրաւանց նախանձախնդիր ըլլայ և ջերմ գործագիր : Այսու բաւական մասնակցութիւն կ'ըստանայ հասարակային գործոց մէջ , մասնավարութիւն մը որ չկապեր իւր ձեռքը , չարգիւր իւր սեփական աշխատութիւններէն , կը կրթէ զինքն խօհականութեամբ դատել ազգային գործոց ընթացքը , և արթուն կը պահէ պաշտօնավարները իրենց գործակալութեան մէջ : Այնչափ աւելի արթնութեամբ կը գործէ ոք , որչափ աւելի գիտէ թէ բազմութիւ և արթուն աչքեր իւր վրան կը հսկեն : Ակնառութիւն և ծառայամտութիւն և մասնաւոր շահեր հեռի մնան քուտուփներէն . միայն արժանիքը և հասարակային օգուտը որոշէ ընտրելիները : Երիտասարդութիւնը որ վարժ չէ իսկ անձնական շահերու ընթացքին հետեւիլ , յարմար է ընտրողական իրաւանց գործածութեան . և

մինչև իսկ պիտի ըսեմ թէ իւր մասնակցութիւնը եղանակաւ իմն հակալիլու կը կանգնի ազգեցութեանց այրութեան և ծերութեան , որք աւելի հանդարտօրէն կը դործեն , բայց և աւելի հանդարտութեամբ շահուց հաշիւները գիտեն կատարել : Ահա յայտնապէս և անկեղծօրէն իմ կարծիքս երիտասարդութեան վրայ , ազգային վարչութեան հետ ունեցած կամ ունենալիք յարաբերութեանց և մասնակցութեանց նկատմամբ : Կը յուսամ թէ ո՛չ երիտասարդութիւնը վշտացուցած՝ և ո՛չ այրութիւնը նախանձեցուցած պիտի ըլլամ իմ համարձակ յայտարարութեամբքս :

Կարծեմ թէ խօսքս կատարեալ չկրնար ըսուիլ , եթէ երիտասարդութեան հրապարակային և հասարակային կենաց և գործոց քով , չընեմ ևս ինչ որ իւրաքանչիւր երիտասարդի անձնական յատկութեանց և բարոյական կենաց կը վերաբերի . մանաւանդ զի՝ ինչ որ անձնական բարոյականութեան յատուկ է , զայն իբր լոկ անձնական և ազատ կամեցողութեան գործ մը նկատել հնար չէ : Իւրաքանչիւր երիտասարդի հաւատարապէս հասարակ եղող գործ մը , բազմանալովը և կրկնուելովը իբր անխուսաբելի օրէնք կ'ըլլայ , և ընդհանրանալովը հասարակային գործոյ կերպարանը կ'զգենու : Ինձ անհնար է բոլորովին իսկ ատեւ նախօրի ձեռք թօթափելով՝ յանկարծ սրբազան բեմասացի կերպարանը զգենուլ և կատարելապէս բարոյականութեան ասպարէզին մէջ մտնել . ո՛չ տեղս կը ներէ ինձ զայդ , և ո՛չ ալ ժամը , որ բաւական ձեր ունկընդրութիւնը յողնեցնելէս ետքը , այնպիսի նիւթ մըն ալ բանամ , որ ըստ ինքեան իսկ պայծառ և յրստակ միտք և իմացողութիւն կը պահանջէ :

Ապահով եղէ՛ք, ունկնդի՛րք իմ, չեմ ուզեր խօսիցս ձեզն և ոճէն զատուիլ. կը թողում ուրիշ առթի և տեղոյ և ուրիշ ազդողագոյն խօսից տէր սրբազան բեմբասացից՝ քրիստոնէական և բարոյական կենաց պարտքերը բացատրել, և մի առ մի մեկնաբանել և հաւաստել զայնս այն սկզբամբք և փաստիւք, որովք մեր դաւանողական և բարոյական հաւատքը կը զօրանայ և կը փառաւորուի: Ես միայն պիտի յիշեցնեմ ձեզ — պիտի յիշեցնեմ՝ և ոչ աւելի, — թէ Հայ երիտասարդութիւնը երբ իւր բնական աշխուժիւ և նորաբորբոք եռանդեամբ արշաւասոյր կը դիմէ ի դէմ եղեալ նպատակն աղգային յառաջադիմութեան. չը կրնար լոկ բնական և քաղաքական կենաց և գործոց հետամուտ ըլլալով անարգել և առ ոչինչ գրել այն բարոյական կեանքը՝ որով մարդկային ընկերութիւնք կը կապուին և կը կազմուին: Աղէ՛, նկարագրէ՛ մտացդ մէջ մարդկային ընկերութիւն մը, թէ բարգաւաճեալ քաղաքի բնակութեան մէջ և թէ՛ վայրենի անտաւին հովանւոյններքև. նկարագրէ՛ մարդկային ընկերութիւն մը՝ որ ուրիշ լծորդող յօդ մը չունենայ բայց եթէ իշխանական սաստը, բռնադատական միջոցները, օրինաց գիրը և մեքենայակերպ մարդիկ՝ որք չարժիչ ազդեցութեան մը դրդմամբ և անխախտաբար՝ գծագրեալ շրջանը կատարեն կամ սահմանեալ գործը արդիւնաւորեն: Աւնեցա՛ր արդեօք մարդկային ընկերութիւն մը. Աչ, եղբարք իմ. աւելի իմաստութիւն և աւելի օրինապահութիւն կայ, եթէ այսպէս կրնամ խօսիլ, մեծակառոյց գործարանի մը բազմութիւ և բազմազան գործեաց մէջ, որք իրարու կապակցեալ մեծահրաշ գործողութիւն մը կ'արտադրեն, անմաքուր ցորենը ըն-

դունելով եփուռն նկանակ մը դուրս կու տան, անզուտ շերամը կ'ընդունին և ընտիր կերպաս մը կը դարձնեն, հնոտեաց կտորները կ'առնուն, և մաքուր ընտիր թուղթ կ'արտադրեն, որք ձայնի մը կը հպատակին և ազդեցութեան մը ներքև կը գործեն, որով և անասանելի կաթսային շոգիէն ոգևորեալ մինչև հեռաւոր տեղ մը զետեղուած մանր գործին՝ գիտէ ինչ պիտի ընէ և չսխալիր իւր գործոյն մէջ: Այդչա՛փ օրինապահութիւն և այդչա՛փ իմաստութիւն. այլ ո՛չ արդիւնք կայ և ո՛չ արժանիք, և բարոյական կենաց յարաբերութիւնք ի զուր կը վնասուին:

Կրնայի ոչխարներու հօտից և արջառներու երամակաց օրինակներն ալ յիշել, բայց ես քիչ մը աւելի պիտի յառաջեմ, և պիտի նկատեմ այն մարդկային բազմութիւնը՝ որ ահագինս կը ներգործէ և հիացման արժանի կը դատուի. բայց բարոյական կենաց ամբողջ ազդեցութիւնը բաւականապէս չգդար: Բանակ մը՝ գոգ իբր նիւթական մարդագէն մըն է իւր հրամանատարին ձեռք. բաւական է որ նիւթական գործոյն պէս՝ անշարժ և անկրկելի մնայ, և արդիւնքը չսխալիր, որչափ որ հնար է մարդն մեքենայի փոխարկել: Որչափ և նուազ տեսնուի բարոյականութեան հետքը զինուորական բանակներուն մէջ, սակայն հոն իսկ զայն ջնջել հնարաւոր չէ. զինուորական գիտութիւնը ուզեց մարդը մարդամեքենայի փոխարկելով պատերազմական արհեստը գործարանի մը արհեստին նմանցնել, բայց չյաջողեցաւ տակաւին. վասն զի անհրնար է մարդուն բնութենէն բարոյականի ազդեցութիւնը ջնջել: Միթէ պիտի կարենա՞ն երիկեանք ոմանք իրենց նորիմաստ, չըսեմ թէ անիմաստ դրութեամբը

բարոյականութիւնը աշխարհէ հալածական տանիլ, և բնական և լոկ ձևական արտաքին օրէնքներով ընկերութիւն մը կազմել, և այդ ձևերով կազմեալ ազգութիւնները յառաջագիմութեան փութացնել:

Խնդիրը համարողական չէ որ հաշուական ձևերով կարող լինիմ զայն լուծել: Զգածմանց և խորհրդոց, պատճառաց և գործոց առնչութեամբ բաղադրեալ խնդիրք են: Իւրաքանչիւր ոք յիւր միտս և սրտի, յիւր խորհուրդս և զգացումս փնտռէ, եթէ չունի արդեօ՞ք յինքն աւելի ինչ քան զլոկ մեքենական կարողութիւն: Փնտռէ իւր գործոց մէջ թէ միշտ նիւթական զօրութեան և բռնութեան ազդեցութեամբ բը արդեօ՞ք կը շարժի: Փնտռէ իւր կացութեան մէջ թէ միայն օրինաց գրոյն տրամադրութեանց արդեօ՞ք կը հպատակի: Փնտռէ իւր օրինաց մէջ թէ կատարելապէս իւրաքանչիւր շարժման և գործոյն համար որոշ և յայտնի կարգադրութիւն մը կը գտնայ արդեօք: Փնտռէ իւր վայելից և հաճութեանց մէջ թէ միայն փոփոխակի յարաբերութիւններէ և այնպիսի իրերէ որք նիւթական գոյութիւն իսկ չունին, չազդուի՞ր արդեօք իւր գործոց ժամանակ: Փնտռէ իր նմանեաց մէջ որոց հետ հանապաղ կը կենակցի. չկայ անշոշափելի և անզգալի, այլ միշտ իմանալի և հասկանալի միութեան զօդ մը՝ որով մարդիկ իրարու միաւորուելով ընտանիք և ազգութիւն կը կազմեն: Փնտռէ թող մանրակրկիտ խուզողութեամբ իւր անձը՝ իւր ամեն մանր շարժման և իւր կենաց ամեն ակնթարթին մէջ, և ըսէ թող թէ կրնայ, թէ բարոյական կացութեան մը գոյութիւնը առեղծուած և առասպել է, և ոչ իրականութիւն և ճշմարտութիւն:

Եթէ բարոյականութիւնը այդպէս անբաժին է ի մէնջ, և բարոյական կեանքը անբաժին մեր բնական կեանքէն, միթէ հնար է՞ այնպիսի իմն գրութիւն ռատեղծել, թէ ոչ իրօք գոնէ մտօք. որուն մէջ բարոյականութիւն ոչնչանայ և ամենայն ինչ բնականին վերածուի՝ և այդ գրութիւնն ալ կարող ըլլամք մեք ազգութեան մը պատկանեցնել, և կամ Հայ երիտասարդութիւնը կարող ըլլայ զայն Հայ ազգութեան պատշաճեցնել: Երիտասարդք, որք իրականութեան և բընականութեան սկզբամբ զգածեալ էք. աշուրնիդ դարձուցէ՞ք չորս գին, գիրքերը քննեցէ՞ք որչափ և կարէք, երկրին անդունդները իջէ՞ք անցելոյն յիշատակները գտնելու, ի մի հաւաքեցէ՞ք ինչչափ տեղեկութիւն սր ունիք աշխարհին սկզբէն մինչև ցայսօր, ամեն տեղ՝ և ամեն տեքն՝ և ամեն ձևի տակ բարոյական վիճակի և բարոյական կենաց գրութիւնը իրական բան մը եղաւ և է, և առանց անոր մարդկային գոյութեան յիշատակը չկայ, և ինչչափ մարդկութիւն զարգացաւ և ձևակերպեցաւ, այնչափ և բարոյականութիւն զօրութիւն և ազդեցութիւն զգեցաւ, ինչպէ՞ս ուրեմն բնականը բարոյականէն կարենամք մեք զատել, ինչպէ՞ս անբարոյական մարդկութիւն մը կարող լինիմք մեք ըմբռնել:

Հա՛պա ուրեմն, Հայ երիտասարդք, որ ազգութեան յառաջագիմութեան եռանդեամբը կը տոչորիք, հաստատութեամբ գիտցէք թէ ճշմարիտ յառաջագիմութիւն և զարգացում չէք կարող ձեր մտաց մէջ երևակայել, եթէ ոչ ամբողջի մը իւրաքանչիւր մասանց հաւասարապէս զարգացման մէջ: Մեր ազգութիւնն ալ, ինչպէս բոլոր հին և նոր՝ մերձաւոր և

հեռաւոր ազգութիւնը, բնական յառաջադիմութեան հետ՝ բարոյական յառաջադիմութիւնն ալ կը պահանջէ, և այնչափ աւելի կը պահանջէ, որ պատմութիւնը և փորձառութիւնը կը դնէ մեր աչաց առջև շատ զօրաւոր և յառաջադէմ ազգեր, որք կործանեցան և կը կործանին լակ իրենց բարոյական յետադիմութեան պատճառաւ: Բարոյականի վրայ անհոգութիւնը իրենց շատ փնտասկար եղաւ, բարոյականը բնականն ալ հետը քանդեց և կործանեց, և պետութիւնը և ազգութիւնը կործանում տեսին և կը տեսնեն սոսկ իրենց բարոյականի մասին ունեցած անհոգութեանմբը և թուլութեամբը: Երիտասարդը, որ մեր ազգին յառաջադիմութեան ձեռք զարկած էր. Երիտասարդը, որ վերին Նախախնամութենէն մեր ազգին կատարեալ յառաջադիմութիւն մը տալու պաշտօնը ընդունած էր. Երիտասարդը՝ որք աչուընիդ չդոցած Հայ ազգութիւնը յառաջադէմ տեսնելու բազմն ունենալու սահմանուած էր. երիտասարդը որ մեր լքանելու պարտաւոր եղած հասակին ասպարէզը դրաւելու կը մտնայք. մի՛ անարգէք զձեզ սիրող և ձեր վրայ զարմացող երիցադոյն եղբօր մը ձայնը՝ որ փորձառութեամբ կը յանձնարարէ. — Յառաջադէմ չէք կրնար գործել Հայութիւնը, եթէ և բարոյական չէք գործեր զայն. յառաջադիմութիւն՝ որ զբարոյականութիւն կանարգէ, իրական և տեական լինիլ կարող չէ:

Հարկ է ինձ ուրեմն որ այդ բարոյական ասպարէզին մէջն ալ մտնեմ, և կարևոր բացատրութիւնը և լուսաբանութիւնը ուկնդրացի առջև դնեմ: Բայց զայդ լիապէս կատարելու համար պէտք էր որ դուք ներողամիտ ըլլայիք նոյնչափ ևս. ձեր բարեսիրտ ուն-

կրնդրո՛ւ թիւնը շնորհել ինձ, որչափ ցարդ շնորհել բարեհաճեցայք. այնչափ ընդարձակ է՝ այդ նոր ասպարէզը՝ զոր ի հեռուստ գոնէ ձեր ուշադրութեան կը ցուցնեմ: Բայց կը տեսնեմ թէ ինձ սահմանեալ ժամը և ժամանակը լրացուցի, և օրէն չէ որ առաւել ևս ձեր բարեսրտութեամբ զեղծանիմ:

Բաւական կը սեպեմ հարեանցի նշանակել, թէ բարոյական կեանքը և բարոյական սկզբունքը կը գործադրէ որ նկատմամբ իւր անձին, իւր ընտանեաց, իւր ազգին և իւր կրօնից:

Իւր անձին նկատմամբ՝ ուղղութիւն: Ուղիղ միտք, ուղիղ սիրտ, ուղիղ կամք, ուղիղ գործ. մի՛ կեղծեօք երեւցունել ինչ՝ և իրօք ստել. մի՛ երևութիւ գոհանալ՝ և արդեամբ անհոգ լինիլ. մի՛ օտար նպատակներու հետեւելով՝ գործերը խառնակել. մի՛ ճշմարիտ վախճանը մոռնալով անուղղայ հետոց վրայ քալել: Ամեն գործոց մէջ, ամեն անձի հետ, ամեն պարագայի նկատմամբ՝ ուղղութեամբ դատել պարտքը և իրաւունքը, և իրեն համար ապահով կանոն մը հետեւցունել ի համեմատութեան ընդ բնական և ստուածային և եկեղեցական և ազգային և քաղաքական օրինաց, որք յամենայնի մեր գործերը կը կարգադրեն, և մերթ ընդ մերթ առերևոյթ հակառակութիւններ կ'ունենան. սակայն ուղղութեան սկզբունքը գիտէ զանոնք անհակառակ միաւորել: Ուղղութեան սկզբամբ իսկ կրնայ մարդն ուղիղ դասակարգութիւն մը հաստատել անձնականին և ազգայնոյն, մասնաւորին և ընդհանրին մէջ, և այն յառաջնութեան օրինօք՝ զորս ուղղութիւնն կը թելադրէ, իւր ամեն գործերը տրամադրել:

Ընտանեկան կենաց նկատմամբ՝ յարում: Այդու
 միայն ամենայն ինչ կը պարզի. վասն զի եթէ ընտանե-
 կացդ յարեալ չես, ինչպէ՞ս ազգին կը յարի՝ որ ըն-
 տանեաց միուորութիւն է. և եթէ ընտանեկան աս-
 պարէզին մէջ չսորվեցար հասարակային բարւոյն պաշ-
 տօնը, ինչպէ՞ս կրնաս զայն աւելի ընդարձակ ասպար-
 թէզին մէջ դործածել: Ընտանեաց յարումը կը գործա-
 դրես ծնողացդ սէր և պատկառանք և օգնութիւն նուիր-
 ելով երախտագէտ սրտիւ, եղբարցդ և քերցդ մխի-
 թարութիւն և քաջալերութիւն ըլլալով, ազգակցացդ
 գործնական սէր արտայայտելով, ընտանեկան կենաց
 մէջ գտնելով այն քաղցր և կենակցական սիրտանքը՝
 զոր վայրագար կը փնտռես օտարաց քով և փոլոյնե-
 րու վրայ: Բայց ես աւելի ինչ պիտի յաւելում: Եթէ
 ընտանիք ազգութեանց տարրներն են, ո՛չ լոկ բարո-
 յական առմամբ, այլ և նիւթական առմամբ սերըն-
 դեան և յօդակապութեան. միթէ բոլորովին իսկ սը-
 խալ չէ՞ մեր արգի երիտասարդաց ընթացքը՝ սրբ կը
 խորչին իրենց ընտանիք կազմել երբ բնութիւնը զայն
 իրենցմէ կը պահանջէ, և յետաձգելով՝ կամ բոլորու-
 վին իսկ կը զրկուի և կը զրկէ ազգը իրական և թուա-
 կան արդիւնքներէ, կամ թէ ապաժաման գործադրու-
 թեամբ կը զրկուի և կը զրկէ ազգը օգտակար և պըտ-
 զաբեր արդիւնքներէ: Աւր թողումք ևս այն փաստե-
 րը՝ որք ցոփակեաց ընթացից անբաժին ընկերք են: Ահ
 ինչչափ բնական և բարոյական արդիւնքներ կը տես-
 նէր ազգը՝ եթէ ընտանեկան բարոյականութեան ազ-
 գեցութեան ներքև սպրէր երիտասարդութիւնը:
 Չեմանգիտանար թէ պարտաւորեալ պճնութեանց և
 ակնածութեանց երկիրը կը խուսափեցնէ երիտա-

տարդները ընտանեկան կենաց հետամտութենէ, որոյ
 վասն և ընդհանուր բարոյականութեան շահաւէտ ճայն
 մըն էր Պարզասիրութեան ճայնը՝ զոր ազգասէր թա-
 դիս մէջէն հնչեցուցին բարեսէր տիկնայք և օրիորդք,
 և որուն գովաբանական արձագանք տուին իշխանա-
 ւոր և իմաստուն սիրտեր: Ինչչափ ալ դժուառութեանց
 ենթակայ է գործդ, բայց ես կը յուսամ և կը մաղ-
 թեմ, որ զայն խորհելու և սկզբնաւորելու պարծանքն
 ունեցող Հայուհիք, գործադրութեան փառքն ալ ու-
 նենարու ջանան՝ և ջանքերնին ալ պսակուի:

Ունիմք և ազգայնական բարոյականութիւն մը, և
 ասոր սկզբունք են՝ արդարութիւն և սէր. արդարու-
 թիւն չարին նկատմամբ՝ և սէր բարւոյն նկատմամբ:
 Ոչ միշտ օրէնք և սահմանադրութիւնք մեզի գործոց
 կանոնը կ'ընձեռեն. իբր զի այնչափ և այնպիսի են
 մարդկային գործոց տեսակները և պարագայները, որ
 անհնար է անոնց ամենուն նախատեսութիւնը ունե-
 նալ, և զրաւոր և որոշ կերպով առներոյ կանոնը օրի-
 նադրել: Բարոյական սկզբունք՝ որոնք սրտերու մէջ
 բնածին կերպով հաստատեալ են, զիտեն այդ պարապը
 լեցնել, և նովին իսկ իբր ոգի կ'օգնորեն օրինաց զի-
 րը. որ ինքնիրեն մնացեալ ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ մար-
 մին անկենդան, անգործ և անազգեցիկ: Որպէս զի
 անխոտոր կանոն մը ունենայք ազգային գործոց մէջ,
 նկատեցէք ուշադրութեամբ գործերնիդ՝ թէ բարիք
 իցէ եթէ չարիք ազգին համար. եթէ բարիք է՝ սիրով
 վարուեցէք և ինչպէս սէրը կը սորվեցնէ չափ չգիտ-
 նող և կրցածը ընել ըրէք և դուք այնպէս: Իսկ թէ
 չարիք է՝ արդարութեամբ զինաւորուեցէք: Ակն ընդ
 ական և ատամն ընդ ատամանը՝ օրէնք է աստուածա-

դիր : Եթէ Նորոյ Կտակին Օրէնագիրը չարին դէմ ալ սէր ցուցնել հրամայեց , ո՛չ ընդհանուր բարւոյն և ո՛չ ընդհանրական շահուց ակնարկեց այսու , այլ միայն անձնական կատարելութեան աստիճանին : Կրնայք ձեր բաճկոնը յափշտակողին շապիկնիդ ալ տալ , կամ աջ ծնօտնիդ ապտակիդին ձախերնիդ ալ դարձնել . բայց երբ բաճկոնը ձերը չէ , ազգինն է , ծնօտը ձերը չէ , ազգինն է , եթէ շապիկն ալ տայք կամ ձախ ծնօտն ալ դարձնէք , չարագործութեան գործակից կ'ըլլայք և ոչ բարեգործութեան գործադիր : Արդար եղի՛ք ուրեմն չարին հետ , և բարւոյն նկատմամբ սիրալիր . և ազգային բարոյականութեան լրումը կը կատարէք :

Կրօնից վրայ ալ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրեցի իբր բարոյականութեան լրումն . ինչպէս ճանչցան և կը ճանչնան զայն ամենայն ազգք և ազինք , և ինչպէս դաւանեցին և կը դաւանին զայն ամենայն իմաստունք : Կրօնք ըստ նոր իմաստնոց ոմանց աւելորդ ինչ է և մտացածին , և առանց կրօնից կը կարծեն թէ ազգային յառաջադիմութիւնը լաւագոյն ևս պիտի յառաջէ : Կրօնք , կրօն , մտաց թուիչը կը կապէ , և զարգացման ասպարէզը կը փակէ . կրօնք աւելորդութեամբ միտքը կը ծանրացնէ և աւելորդ ձեւերով սիրտը կը խառնակէ : Այլ ա՛ղէ , ու՛ր երբէք տեսին ազգ մը առանց կրօնից յառաջեալ , ու՛ր երբէք տեսին կրօնքը որ ազգ մը կործանէ : Ի սկզբանէ ծանուցեալ աշխարհի կրօնիւք վարեցան ամէն ազգեր , և կրօնիւք յառաջացան Հրէայն և Հելլէնն՝ Խուժն և Գուժը . կրօնիւք այսօր կը պանծան ազգեր՝ որոց յառաջադիմութեան ակնկառոյց եմք և նախանձաբեկ իսկ . և ո՞ր այն յառաջադիմութիւնն է՝ որոյ դաշափարն իսկ

չունիմք և զոր առանց կրօնից պիտի ստանամք : Եթէ երբեմն կրօնից պաշտօնեայք՝ կրօնից պատուակաւ ազգութեանց շահուց և ձգտմանց հակառակեցան՝ և իրենց ընթացիւք ատելութիւն ժառանգեցին , միթէ կրօնից ի՞նչ մեղ իցէ եթէ ոք անով կը զեղծանի : Թող տու՛ք , Հայ երիտասարդք , թող տու՛ք , որ ուրիշները ի մասնաւոր իրենց կրօնից և իրենց կրօնականաց նկատմամբ խնդիրներ յուղեն և վէճեր յարուցանեն , ձեզ բաւական ըլլայ Հայուն կրօնքը՝ Հայ ազգութեան հետ բաղդատեալ , և Հայ կրօնականը՝ Հայ յառաջադիմութեան հետ գիժադրեալ : Ուրախ լե՛ր , Հայ Երիտասարդութիւն , որ Հայ ազգութեամբ կը պարծենաս , ուրախ լե՛ր . վասն զի Հայ ազգութեանդ առաջին պաշտպանը՝ Հայ կրօնքը եղաւ , առաջին օթեանը՝ Հայ եկեղեցին , առաջին զինուորը՝ Հայ կրօնական : Տորչափ քու կրօնքդ չունի ինչ որ ազգութեանդ վնասէ , և չունի բարեբեր սկզբբունք մը՝ որ յառաջադիմութեանդ արգելք դնէ . ցորչափ քու եկեղեցիդ է՝ ուր լեզուդ և ազգդ պահուեցան , և որոյ յարկին ներքեւ անբռնաբարելի ազգուցան , և որոյ յարկին ներքեւ անբռնաբարելի ազգութիւն մը կ'իզատ , ցորչափ քու կրօնականդ է՝ որ առաջին յասպարէզ կ'ենէ և ազգային իրաւունքներդ միշտ յինքն կ'անձնաւորէ , և ազգային ազատ և բարեկեցիկ և յառաջադէմ վիճակին համար կ'աղաղակէ և կը գործէ . մի՛ երկնչիր , Հայ Երիտասարդութիւն , կը կրօնքէդ , մանաւանդ թէ յարգէ՛ և պատուէ՛ քու կրօնքդ , մանաւանդ թէ յարգէ՛ և պատուէ՛ քու կրօնքդ . ո՛չ միայն աստուածային և հոգեոր բարիք մըն է այն , այլ և ամբողջապէս և իսկապէս ազգային բարիք մը :

Քեզ զի՞ փոյթ աստուածաբանից նրբութեամբ

անքննին խորհրդոց խելահաս լինելու աշխատիլ, քեզ զի՞ փոյթ իմաստասիրաց ճարտարամտութեամբ անըզգայի իրաց զգայի կերպարանը որոնել. գիտութիւնն լոյս կը բերէ, այլ անխորհուրդ և արտաքնայարգար գիտութիւն, որ գիտութիւնն իսկ չէ, ի մուրուրութիւն ածէ: Կրօնքը, Հայե՛ր, գիտութենէ չի փախչիր: Ինչ ձերք որ Քրիստոնէական կրօնքն ունեցաւ ընդհանրապէս՝ ունի զայն Հայն ըստ ամենայնի. վասն զի կը պահէ քրիստոնէութիւնը, ինչչափ հնար է, իւր հնաւանդ ձեւին ներքեւ. կը խորշի յամենայնէ որ նոր է և նորամուտս, և որ կամ ի կայսերական մեծ-վայելչութենէ կամ յաշխարհական զօրութենէ զխտէ իւր ծագումը:

Իսկ որ Հայ ես, և Հայ Հարցդ հետոց վրայ քալել կը սիրես, անցեալ տարիները քննէ՛. տե՛ս քու հարցդ կրօնական հաւատքը, և կրօնքդ սիրէ՛ որ ազգդ զօրանայ, ազգդ սիրէ՛ որ կրօնքդ փառաւորուի. և իրերաց խառնմամբ բարոյական օրինաց թագաւորութիւնը ընդարձակի ի քեզ և ի հայրենիս քո:

Յորչափ ունիս դու քեզ Պրիգորներ և Ներսէսներ, Սահակներ և Մեսրոպաներ, Եղիշէներ և Ղեւոնդներ, պաշտօնեայս կրօնից և պաշտօնեայս ազգի, որք կրօնքով ազգեբնին փառաւորեցին, և ազգով կրօնքնին բարձրացուցին, ցորչափ քու այժմեան կրօնականքդ այդ դիւցազանց հետքերը կը սիրեն և այդպիսի հարց օրինակին կը նմանին, կրօնասէր եղիր, Հայ երիտասարդութիւն, որ ազգասէր ըլլաս:

Ոչ ըստ դիպաց է ձեր անուանակոչութիւնը, Սուրբ-Սահակեան սանունք. Սուրբ Սահակեան հովանաւորութիւնը կրօնական միայն չէ ի ձեզ, այլ ազ-

գասիրութեան օրինակ և խթան: Ուրախ եմ որ այդ յայտարարութիւնը կ'ընեմ ընդ Սուրբ-Սահակեան հովանեաւ, ի յիշատակի տօնախմբութեան Արքայն Սահակայ ազգասէր հայրապետիս. սատ՝ ուր ամենայն ինչ կարծես թէ հիանալի կերպով խօսիցս հաստատութիւն կ'ընծայէ:

Հայ երիտասարդք, ինքզինքս սրբազան բեմատացի մը պարտքը կատարող չեմ կարծեր, երբ բարոյական շրջանին պարտքերը կ'երկրորդեմ, և կը յանձնորարեմ կրկին և կրկին որ եթէ ազգերնիդ կը սիրէք և ազգերնուդ յառաջագիմութիւնը իրաւցնէ կ'ուզէք, բարոյական սկզբանց պաշտպան ըլլաք և սիրող և հեռեւող. ուղղութիւն անձնական սահմանին մէջ, յարում ընտանեկան շրջանին մէջ, սէր և արգարութիւն ազգային ասպարէզին մէջ, յարգ և պատիւ կրօնական պարունակին մէջ: Այս է բարոյականութեան լրումը՝ որ անբաժին է ի բնականէն. այդ է յառաջագիմութեան լրումը, եթէ ճշմարիտ յառաջագիմութիւն կ'ուզէք:

Ես էի որ ձեր հասակին դուլետները խօսեցայ. ես էի որ ազատաբերան ձեր իրաւունքը եղող պարծանքները պաշտպանեցի. ես էի որ բնական յառաջագիմութեան պէտքերը ճանչցայ, և մինչև իսկ դրամական կարողութեան համար յանձնարարութիւններ ընել չքաշուեցայ. ես էի որ ազգային հոգւոյն գործնականապէս արթննալուն և արթնցնելու համար յորդոր խօսիլ չքաշուեցայ. նոյն ինքն ես եմ որ բարոյական մասին նկատմամբ մի և նոյն սրտով և մի և նոյն ըզձիւ յայտարարութիւններ և յորդորակներ կը խօսիմ:

Հայ երիտասարդութիւն, քեզի խօսեցայ. Հայ

երիտասարդութիւնն, քու վրադ խօսեցայ. Հայ երի-
տասարդութիւնն քեզի համար խօսեցայ. Հայ երի-
տասարդութիւնն, որ ետդ այժմ, ահա իմ առ քեզ
լրման խօսքերս: Երիտասարդութիւնք որ անցին՝ ի-
րենց պարտքը կատարեցին, բայց դուն դեռ ատճոհ
ես. կ'օւզէիր որ աւելի ինչ ըրած ըլլային, բայց սա-
կաւիկ մի ևս և դու կը մտնես ի կարգ այրութեան
և կը թօթափին քեզմէ երիտասարդական ոյժը և աշ-
խոյժը. այն օրը նոր երիտասարդութիւնը որ պիտի
դայ, քեզ պիտի սողտանէ: Եթէ առաւելին անյազ-
բաղձանքէն յառաջ եկած սողտանքներ ըլլան, մի՛
բաշուիր, այլ վախցիր, չըլլայ թէ իրաւացի սողտանք
մը կարենան դնել յետագայք քու վրադ: Եթէ երի-
տասարդութիւնք որք անցին՝ մեծամեծ պարտքեր ու-
նեցան, այլ քու կզ անոնցմէ մեծագոյն է, Քիչ մը
չորս կողմդ նկատէ՛, քիչ մը զրուցուածները լսէ՛. քիչ
մը պահանջուածները կշռէ՛, քիչ մը պակասութիւնները
քննէ՛: Նկատէ՛, լսէ՛, կշռէ՛, և քննէ՛, և ըստ այնմ գործէ՛
գործէ՛ ժամանակին յարմար, գործէ՛ պարագայից հա-
մեմատ, գործէ՛ պահանջուածին ի դէպ, գործէ՛ կարօ-
տութեանց ըստ կշիռ. թո՛ղ արդիւնքդ շատնայ,
թո՛ղ անունդ փառաւորուի, թո՛ղ պարծանքդ աւելնայ,
և ժամանակակիցք և ապագայք փառօք յիշատակին
զքեզ միշտ, և լիաբերան գօչեն՝ ի քեզ ակնարկելով,
որպէս կը գոչեմ և ես. Կեցցէ՛ Հայ երիտասարդու-
թիւն:

Բ Ա Ն Ա Խ Օ Ս ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ք

ՄԱՂԱՔԻԱՅ Ե՛ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՈՒՆ ԱՆՅԵԱԼԸ, ՆԵՐԿԱՅՆ ԵՒ ԱՊՈԴԱՅՆ.—Արտասանեալ
ի լսարանի Ընթերցասիրաց ընկերութեան յՕրթաքէոյ, ի 8 յուն-
ուարի 1879. հրատարակեալ է Մ—Է— լրագրի թիւ 2250—2240 :

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԻՆ.—Արտասանեալ ի լսարանի Կրթասիրաց
ընկերութեան յԽւսկիւտար, ի 26 մայիսի 1879 . տպագրութիւն
Պ. Վիրիչճեան :

ՄԻՈՒԹԻԻՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ.—Արտասանեալ ի լսարանի Կրթասի-
րաց ընկերութեան յԽւսկիւտար, ի 17 մայեմբերի 1879 . տպա-
գրութիւն Յ. Գալաֆեան :

ՀԱՅ ԱԶԳՈՒԹԻԻՆ.—Արտասանեալ ի լսարանի Արամեան վար-
ժարանին ի Գատըքէոյ, ի 25 դեկտեմբերի 1879 . տպագրութիւն
Ե. Մ. Տնտեսեան :

ԿԱՐՕՏ ԵՄՔ.—Արտասանեալ ի լսարանի Ընթերցասիրաց ընկե-
րութեան յՕրթաքէոյ, ի 10 փետրուարի 1880 . հրատարակեալ ի
Թէրճէֆեւնը Էֆէֆը լրագրի թիւ 794—800 և արտատպեալ ա-
ռանձինն :

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍՍԱՐԳՈՒԹԻԻՆ.—Արտասանեալ ի լսարանի Ա. Սա-
հակեան Սանուց ընկերութեան ի Սամաթիա, ի 24 փետրուարի 1880
տպագրութիւն Ա. Ա. Գանթար :

Կըզանուին ի Ստամբուլ՝ գրաւաճառ Յ. Գալաֆեան, և ի Ղա-
լաթիա՝ թղթաւաճառ Յ. Արշակ Էֆէնտինբուրան խանութները :

Գ Ի Ն 3 ՂՈՒՐՈՒՇ ԱՐՄԱԹ

